

opusdei.org

'Sacramentum Caritatis'

Text íntegre de l'Exhoració
apostòlica postsinodal
'Sacrament de la Caritat', de
Benet XVI, feta pública per la
Santa Seu el passat 13 de març.
És la traducció oferida per la
Conferència Episcopal
Tarraconense
(www.tarraconense.cat)

20/03/2007

EXHORTACIÓ APOSTÒLICA
POSTSINODAL *SACRAMENTUM*
CARITATIS DEL SANT PARE BENET

XVI A L'EPISCOPAT, AL CLERGAT, A LES PERSONES CONSAGRADES I ALS FIDELS LAICS SOBRE L'EUCARISTIA FONT I CIMAL DE LA VIDA I DE LA MISSIÓ DE L'ESGLÉSIA

INTRODUCCIÓ

1. Sagrament de la caritat,¹ la Santíssima Eucaristia és la donació que Jesucrist fa d'ell mateix, revelant-nos l'amor infinit de Déu per cada home. En aquest admirable Sagrament es manifesta l'amor «més gran», aquell que l'impulsa a «donar la vida pels seus amics» (cf. Jn 15,13). En efecte, Jesús «els estimà fins a l'extrem» (Jn 13,1). Amb aquesta expressió, l'evangelista presenta el gest d'infinita humilitat que Ell va dur a terme: abans de morir per nosaltres en la creu, es va cenyir una tovallola i rentà els peus als seus deixebles. De la mateixa manera, en el Sagrament eucarístic Jesús segueix estimant-nos «fins a l'extrem» fins a

la donació del seu cos i de la seva sang. Quina emoció degué embargar el cor dels Apòstols davant dels gests i paraules del Senyor durant aquell Sopar! Quina admiració ha de suscitar també al nostre cor el Misteri eucarístic!

L'aliment de la veritat

2 En el Sagrament de l'altar, el Senyor va a trobar l'home, creat a imatge i a semblança de Déu (cf. Gn 1,27), i es fa el seu company de viatge. En efecte, en aquest Sagrament el Senyor es fa menjar per a l'home famolenc de veritat i llibertat. Ja que només la veritat ens fa autènticament lliures (cf. Jn 8,36), Crist es converteix per a nosaltres en aliment de la Veritat. Sant Agustí, que tenia un penetrant coneixement de la realitat humana, evidencia que l'home es mou espontàniament, i no per *coacció*, quan es troba davant d'alguna cosa que l'atreu i li desperta

el desig. Al mateix temps, en preguntar-se sobre el que pot moure a l'home per damunt de tot i en el més íntim, el sant bisbe exclama: «Desitja l'ànima alguna cosa amb més deler que la veritat?».2 En efecte, tot home porta en ell mateix el desig inevitable de la veritat última i definitiva. Per això, el Senyor Jesús, «el camí, la veritat i la vida» (Jn 14,6), es dirigeix al cor anhelós de l'home, que se sent peregrí i assedegat, al cor que sospira per la font de la vida, al cor que cerca la Veritat. En efecte, Jesucrist és la Veritat feta Persona, que atreu el món cap a ell. «Jesús és l'estrella polar de la llibertat humana: sense ell perd l'orientació, ja que sense el coneixement de la veritat, la llibertat es desnaturalitza, s'aïlla i es redueix a arbitri estèril. Amb ell, la llibertat es retroba».3 En particular, Jesús ens mostra en el sagrament de l'Eucaristia la *veritat de l'amor*, que és l'essència mateixa de Déu. Aquesta és

la veritat evangèlica que interessa a cada home i a tot home. Per això l'Església, el centre vital de la qual és l'Eucaristia, es compromet constantment a anunciar a tots, «a temps i fora de temps» (2 Tm4,2) que Déu és amor.⁴ Precisament perquè Crist s'ha fet per nosaltres aliment de la Veritat, l'Església es dirigeix a l'home, i el convida a acollir lliurement el do de Déu.

El desenvolupament del ritu eucarístic

3. En observar la història bimil·lenària de l'Església de Déu, guiada per la sàvia acció de l'Esperit Sant, admirem plens de gratitud com s'han desenvolupat ordenadament en el temps les formes rituals amb què commemorem l'esdeveniment de la nostra salvació. Des de les diverses modalitats dels primers segles, que resplendeixen encara en els ritus de les antigues Esglésies d'Orient, fins a la difusió del ritual

romà; des de les indicacions clares del Concili de Trento i del Missal de sant Pius V fins a la renovació litúrgica establerta pel Concili Vaticà II: en cada etapa de la història de l'Església, la celebració eucarística, com a font i cim de la seva vida i missió, resplendeix en el ritu litúrgic amb tota la seva riquesa multiforme. La XI Assemblea General Ordinària del Sínode dels Bisbes, celebrada del 2 al 23 d'octubre de 2005 a la Ciutat del Vaticà, ha manifestat un profund agraïment a Déu per aquesta història, reconeixent en ella la guia de l'Esperit Sant. En particular, els Pares sinodals han constatat i reafirmat l'influx benèfic que ha tingut per a la vida de l'Església la reforma litúrgica posada en marxa a partir del Concili Ecumènic Vaticà II.

5 El Sínode dels Bisbes ha tingut la possibilitat de valorar com ha estat la seva recepció després de la cimera conciliar. Els judicis positius han estat molt nombrosos. S'han

constatat també les dificultats i alguns abusos comesos, però que no enfosqueixen el valor i la validesa de la renovació litúrgica, la qual té encara riqueses no descobertes del tot. En concret, es tracta de llegir els canvis indicats pel Concili dins de la unitat que caracteritza el desenvolupament històric del ritu mateix, sense introduir ruptures artificioses.⁶

El Sínode dels Bisbes i Any de l'Eucaristia

4. A més, cal subratllar la relació del recent Sínode dels Bisbes sobre l'Eucaristia amb els aconteixements dels últims anys en la vida de l'Església. Abans que res, hem de pensar en el Gran Jubileu de 2000, amb el qual el meu estimat predecessor, el Servent de Déu Joan Pau II, ha introduït l'Església en el tercer mil·lenni cristià. L'Any Jubilar s'ha caracteritzat indubtablement

per un fort sentit eucarístic. No es pot oblidar que el Sínode dels Bisbes ha estat precedit, i en cert sentit també preparat, per l'Any de l'Eucaristia, establert amb gran amplitud de mires per Joan Pau II per a tota l'Església.

L'esmentat Any, iniciat amb el Congrés Eucarístic Internacional de Guadalajara (Mèxic), l'octubre de 2004, ha conclòs el 23 d'octubre de 2005, al final de la XI Assemblea Sinodal, amb la canonització de cinc Beats que s'han distingit especialment per la pietat eucarística: el bisbe Józef Bilczewski, els preveres Gaetano Catanoso, Zygmunt Gorazdowski i Alberto Hurtado Cruchaga, i el religiós caputxí Felice da Nicosia. Gràcies als ensenyaments exposats per Joan Pau II a la Carta apostòlica *Mane nobiscum Domine*,⁷ i als valuosos suggeriments de la Congregació per al Culte Diví i la Disciplina dels

Sagraments,⁸ les diòcesis i les diverses entitats eclesials han emprès nombroses iniciatives per despertar i augmentar en els creients la fe eucarística, per millorar la dignitat de les celebracions i promoure l'adoració eucarística, així com per animar una solidaritat efectiva que, partint de l'Eucaristia, arribés als pobres. Finalment, cal esmentar la importància de l'última Encíclica del meu venerat predecessor, *Ecclesia de Eucharistia*,⁹ amb la qual ens ha deixat una segura referència magisterial sobre la doctrina eucarística i un últim testimoni del lloc central que aquest diví Sagrament tenia en la seva vida.

Objecte de la present Exhortació

5. Aquesta Exhortació apostòlica post sinodal proposa reprendre la riquesa multiforme de reflexions i propostes sorgides en la recent Assemblea General del Sínode dels Bisbes - des

dels *Lineamenta* fins a les *Propositiones*, passant per *l'Instrumentum laboris les Relationes* *davant de et postdisceptationem*, les intervencions dels Pares sinodals, dels *auditors* i dels germans delegats -, amb la intenció d'explicitar algunes línies fonamentals d'acció orientades a suscitar dins l'Església un nou impuls i fervor per l'Eucaristia.

Conscient del vast patrimoni doctrinal i disciplinar acumulat a través dels segles sobre aquest Sagrament,¹⁰ en el present document desitjo recomanar sobretot, tenint en compte el vot dels Pares sinodals,¹¹ que el poble cristià aprofundeixi en la relació entre el Misteri eucarístic, l'acte litúrgic i el nou culte espiritual que es deriva de l'Eucaristia com a sagrament de la caritat. En aquesta perspectiva, desitjo relacionar la present Exhortació amb la meva primera Carta encíclica *Deus caritas est*, en la

qual he parlat diverses vegades del sagrament de l'Eucaristia per subratllar la seva relació amb l'amor cristià, tant respecte a Déu com al proïsme: «El Déu encarnat ens atreu a tots cap a ell. S'entén, doncs, que l'*agape* s'hagi convertit també en un nom de l'Eucaristia: en ella l'*agape* de Déu ens arriba corporalment per seguir actuant en nosaltres i per nosaltres».12

PRIMERA PART.

EUCARISTIA, MISTERI QUE S'HA DE CREURE

«L'obra que Déu vol és aquesta: que cregueu en aquell que ell ha enviat »
(Jn 6,29) *La fe eucarística de l'Església*

6. «Aquest és el Misteri de la fe». Amb aquesta expressió, pronunciada immediatament després de les paraules de la consagració, el sacerdot proclama el misteri celebrat i manifesta la seva admiració davant

de la conversió substancial del pa i el vi en el cos i la sang del Senyor Jesús, una realitat que supera tota comprensió humana. En efecte, l'Eucaristia és el «misteri de la fe» per excel·lència: «És la síntesi i el cim de la nostra fe».13 La fe de la Església és essencialment fe eucarística i s'alimenta de manera particular a la taula de l'Eucaristia. La fe i els sacraments són dos aspectes complementaris de la vida eclesial. La fe que suscita l'anunci de la Paraula de Déu s'alimenta i creix en el trobament de la gràcia amb el senyor ressuscitat que es produeix en els sacraments: «La fe s'expressa en el ritu i el ritu reforça i enforteix la fe».14 Per això, el Sagrament de l'altar està sempre en el centre de la vida eclesial; «Gràcies a l'Eucaristia, l'Església reneix sempre de nou».15 Com més viva és la fe eucarística en el Poble de Déu, més profunda és la seva participació en la vida eclesial a través de l'adhesió conscient a la

missió que Crist ha confiat als seus deixebles. La història mateixa de l'Església n'és testimoni. Tota gran reforma està vinculada d'alguna manera al redescobriment de la fe en la presència eucarística del Senyor al mig del seu poble.

Santíssima Trinitat i Eucaristia

El pa baixat del cel

7. La primera realitat de la fe eucarística és el misteri mateix de Déu, l'amor trinitari. En el diàleg de Jesús amb Nicodem hi trobem una expressió il·luminadora: «Déu ha estimat tant el món que ha donat el seu Fill únic perquè no es perdi cap dels qui creuen en ell, sinó que tinguin vida eterna. Déu no ha enviat el seu Fill al món perquè el món fos condemnat, sinó per salvar-lo per mitjà d'ell» (Jn 3,16-17). Aquestes paraules mostren l'arrel última del do de Déu. En l'Eucaristia, Jesús no dóna «alguna cosa», sinó que es dóna

ell mateix; ofereix el seu cos i vessa la seva sang. Lliura així tota la seva vida, manifestant la font originària d'aquest amor diví. Ell és el Fill etern que el Pare ha lliurat per nosaltres. En l'Evangelí escoltem també Jesús que, després d'haver donat menjar a la multitud amb la multiplicació dels pans i els peixos, diu als seus interlocutors que l'havien seguit fins a la sinagoga de Cafarnaúm: «És el meu Pare qui us dona l'autèntic pa del cel. El pa de Déu és el que baixa del cel i dona vida al món» (Jn 6,32-33); i arriba a identificar-se ell mateix, la seva carn i la seva sang, amb aquest pa: «Jo sóc el pa viu que ha baixat del cel. Qui menja d'aquest pa, viurà per sempre. I el pa que jo donaré és la meua carn per a la vida del món» (Jn 6,51). Jesús es manifesta així com el Pa de vida, que el Pare etern dona als homes.

Do gratuït de la Santíssima Trinitat

8. En l'Eucaristia es revela el designi d'amor que guia tota la història de la salvació (cf. Ef 1,10; 3,8-11). En ella, el *Deus Trinitas*, que és amor en ell mateix (cf. 1 Jn 4,7-8), s'uneix plenament a la nostra condició humana. En el pa i en el vi, sota l'aparença dels quals Crist se'ns lliura en el sopar pasqual (cf. Lc 22,14-20; 1 Co 11,23-26), és tota la vida divina que ens arriba i es comparteix amb nosaltres sota la forma del Sagrament. Déu és comunió perfecta d'amor entre el Pare, el Fill i l'Esperit Sant. Ja en la creació, l'home va ser cridat a compartir en certa mesura l'alè vital de Déu (cf. Gn 2,7). Però és en Crist mort i ressuscitat, i en l'efusió de l'Esperit Sant que se'ns dóna sense mesura (cf. Jn 3,34), on ens convertim en veritables partícips de la intimitat divina.¹⁶ Jesucrist, «que per l'Esperit etern s'ha ofert ell mateix a Déu com a víctima sense cap defecte» (Hb 9,14), ens comunica la vida divina en el do eucarístic. Es

tracta d'un do absolutament gratuït, que es deu només a les promeses de Déu, complertes per sobre de tota mesura. L'Església, amb obediència fidel, acull, celebra i adora aquest do. El «misteri de la fe» és misteri de l'amor trinitari, en el qual, per gràcia, estem cridats a participar. Per tant, també nosaltres hem d'exclamar amb sant Agustí: «Veus la Trinitat si veus l'amor».17

Eucaristia: Jesús, el veritable Anyell immolat L'aliança nova i eterna en la sang de l'Anyell

9. La missió per a la qual Jesús ha vingut entre nosaltres arriba al seu compliment en el Misteri pasqual. Des de dalt de la creu, on ho atreu tot cap a ell (cf. Jn 12,32), abans de «lliurar l'esperit» diu: «Tot s'ha complert» (Jn 19,30). En el misteri de la seva obediència fins a la mort, i una mort de creu (cf. Flp 2,8), s'ha complert l'aliança nova i eterna. La

llibertat de Déu i la llibertat de l'home s'han trobat definitivament en la seva carn crucificada, en un pacte indissoluble i vàlid per sempre. També el pecat de l'home ha estat expiat, una vegada per totes, pel Fill de Déu (cf. Hb 7,27; 1 Jn 2,2; 4,10).

Com ja he tingut oportunitat de dir: «En la seva mort en la creu es realitza aquest posar-se Déu contra ell mateix, en lliurar-se per donar nova vida a l'home i salvar-lo: això és l'amor en la seva forma més radical».

18 En el Misteri pasqual s'ha realitzat veritablement el nostre alliberament del mal i de la mort. En la institució de l'Eucaristia, Jesús mateix va parlar de l'«aliança nova i eterna», estipulada amb la seva sang vessada (cf. Mt 26,28; Mc 14,24; Lc 22,20).

Aquesta meta última de la seva missió era ja bastant evident al començament de la seva vida pública. En efecte, quan a la vora del Jordà Joan Baptista veu venir a Jesús, exclama: «Mireu l'Anyell de Déu, el

qui treu el pecat del món» (Jn 1,29). És significatiu que la mateixa expressió es repeteixi cada vegada que celebrem la santa Missa, amb la invitació del sacerdot a apropar-nos a combregar: «Mireu l'Anyell de Déu, mireu el qui lleva el pecat del món. Feliços els convidats a la seva taula». Jesús és el veritable anyell pasqual que s'ha ofert espontàniament a ell mateix en sacrifici per nosaltres, realitzant així l'aliança nova i eterna. L'Eucaristia conté per ella mateixa aquesta novetat radical, que se'ns proposa de nou a cada celebració.¹⁹

La institució de l'Eucaristia

10. D'aquesta manera arribem a la reflexió sobre la institució de l'Eucaristia en el Sant Sopar. Va succeir en el context d'un sopar ritual amb què es commemorava l'esdeveniment fonamental del poble d'Israel: l'alliberament de l'esclavitud d'Egipte. Aquest sopar ritual,

relacionat amb la immolació dels anyells (Ex 12,1- 28.43-51), era una commemoració del passat, però, a la vegada, també era memòria profètica, és a dir, anunci d'un alliberament futur. En efecte, el poble havia experimentat que aquell alliberament no havia estat definitiu, ja que la seva història estava encara massa marcada per l'esclavitud i el pecat. El memorial de l'antic alliberament s'obria a la súplica i a l'esperança d'una salvació més profunda, radical, universal i definitiva. Aquest és el context en el qual Jesús introdueix la novetat del seu do. En l'oració de lloança, la *Berakah*, dóna gràcies al Pare no només pels grans esdeveniments de la història passada, sinó també per la seva «exaltació». En instituir el sagrament de l'Eucaristia, Jesús anticipa i implica el Sacrifici de la creu i la victòria de la resurrecció. Alhora, es revela com el veritable anyell immolat, previst en el designi

del Pare des de la fundació del món, com es llegeix a la primera Carta de Sant Pere (cf. 1,18-20). Amb el do situat en aquest context, Jesús manifesta el sentit salvador de la seva mort i resurrecció, misteri que es converteix en el factor renovador de la història i de tot el cosmos. En efecte, la institució de l'Eucaristia mostra com aquella mort, violenta i absurda en ella mateixa, s'ha transformat en Jesús en un acte suprem d'amor i d'alliberament definitiu del mal per a la humanitat.

Figura transit in veritatem

11. D'aquesta manera Jesús insereix el seu *novum* radical dins de l'antic sopar sacrificial jueu. Per a nosaltres els cristians, ja no és necessari repetir aquell sopar. Com diuen amb precisió els Pares, *figura transit in veritatem*: el que anunciava realitats futures, ara ha donat pas a la veritat mateixa. L'antic ritu ja s'ha complert

i ha estat superat definitivament pel do d'amor del Fill de Déu encarnat. L'aliment de la veritat, Crist immolat per nosaltres, *dat... figuris terminum*. 20 Amb el manament: «Féu això, que és el meu memorial» (cf. Lc 22,19; 1 Co 11,25), ens demana que corresponguem al seu do i el representem sacramentalment. Per tant, el Senyor expressa amb aquestes paraules, per dir-ho així, l'esperança que la seva Església, nascuda del seu sacrifici, aculli aquest do, i desenvolupi sota la guia de l'Esperit Sant la forma litúrgica del Sagrament. En efecte, el memorial del seu total lliurament no consisteix en la simple repetició de l'últim Sopar, sinó pròpiament en l'Eucaristia, és a dir, en la novetat radical del culte cristià. Jesús ens ha encomanat així la tasca de participar en la seva «hora». «L'Eucaristia ens endinsa en l'acte oblatiu de Jesús. No rebem només de manera passiva el *Logos*, sinó que ens impliquem en la

dinàmica del seu lliurament ».21 Ell «ens atreu cap a ell».22 La conversió substancial del pa i del vi en el seu cos i en la seva sang introdueix en la creació el principi d'un canvi radical, com una forma de «fissió nuclear» per emprar una imatge ben coneguda avui per nosaltres, que es produeix en el més íntim de l'ésser; un canvi destinat a suscitar un procés de transformació de la realitat, el terme últim de la qual serà la transfiguració del món sencer, el moment en què Déu serà tot per a tots (cf. 1 Co 15,28).

L'Esperit Sant i l'Eucaristia

Jesús i l'Esperit Sant

12. Amb la seva paraula, i amb el pa i el vi, el Senyor mateix ens ha ofert els elements essencials del nou culte. L'Església, la seva Esposa, està cridada a celebrar dia rere dia el banquet eucarístic en commemoració seva. Introdueix així

el sacrifici redemptor del seu Espòs en la història dels homes i ho fa fent-se present sacramentalment a totes les cultures. Aquest gran misteri se celebra en les formes litúrgiques que l'Església, guiada per l'Esperit Sant, desenvolupa en el temps i en els diversos llocs.²³ Amb aquest propòsit, cal despertar la consciència del paper decisiu que exerceix l'Esperit Sant en el desenvolupament de la forma litúrgica i en l'aprofundiment dels divins misteris. El Paràclit, primer do per als creients,²⁴ que actua ja en la creació (cf. Gn 1,2), és plenament present en tota la vida del Verb fet carn; en efecte, Jesucrist va ser concebut per la Verge Maria per obra de l'Esperit Sant (cf. Mt 1,18; Lc 1,35); al començament de la seva missió pública, a la vora del riu Jordà, va baixar a sobre d'ell en forma de colom (cf. Mt 3,16 i parell.); en aquest mateix Esperit actua, parla i s'omple de goig (cf. Lc 10,21), i per Ell

s'ofereix a ell mateix (cf. Hb 9,14). En els anomenats «discursos de comiat» recopilats per Joan, Jesús estableix una clara relació entre el do de la seva vida en el misteri pasqual i el do de l'Esperit per als seus (cf. Jn 16,7). Una vegada ressuscitat, amb els senyals de la passió a la carn, Ell infon l'Esperit (cf. Jn 20,22), i així fa als seus partícips de la seva missió (cf. Jn 20,21). Serà l'Esperit qui ensenyi després als deixebles totes les coses i els recordi tot el que Crist ha dit (cf. Jn 14,26), perquè li correspon a Ell, com a Esperit de la veritat (cf. Jn 15,26), guiar-los fins a la veritat complerta (cf. Jn 16,13). En el relat dels Fets, l'Esperit descendeix sobre els Apòstols reunits en oració amb Maria el dia de Pentecosta (cf. 2,1-4), i els anima a la missió d'anunciar a tots els pobles la bona notícia. Per tant, Crist mateix, en virtut de l'acció de l'Esperit, està present i actua en la seva Església,

des del seu centre vital que és l'Eucaristia.

Esperit Sant i Celebració eucarística

13. En aquest horitzó es reconeix el paper decisiu de l'Esperit Sant en la Celebració eucarística i, en particular, pel que fa referència a la transsubstanciació. Tot això està ben documentat en els Pares de l'Església. Sant Ciril de Jerusalem, en les seves *Catequesis*, recorda que nosaltres «invoquem a Déu misericordiós perquè envii el seu Sant Esperit sobre les ofrenes que estan davant nostre, perquè Ell transformi el pa en cos de Crist i el vi en sang de Crist. El que toca l'Esperit Sant és santificat i totalment transformat».25 També sant Joan Crisòstom fa notar que el sacerdot invoca l'Esperit Sant quan celebra el Sacrifici26: com Elies - diu -, el ministre invoca l'Esperit Sant perquè «descendeixi la gràcia sobre la víctima, i per ella s'encenguin les

ànimes de tots».27 És molt necessari per a la vida espiritual dels fidels que prenguin consciència més clara de la riquesa de l'anàfora: a més de les paraules pronunciades pel Crist en l'últim Sopar, aquest conté l'epiclesi, com a invocació al Pare perquè faci descendir el do de l'Esperit a fi que el pa i el vi es converteixin en el cos i la sang de Jesucrist, i perquè «tota la comunitat sigui, cada vegada més, cos de Crist».28 L'Esperit, que invoca el celebrant sobre els dons del pa i el vi posats sobre l'altar, és el mateix que reuneix els fidels «en un sol cos» i fa d'ells una ofrena espiritual agradable al Pare.29

Eucaristia i Església

Eucaristia, principi causal de l'Església

14. Pel Sagrament eucarístic Jesús incorpora als fidels a la seva pròpia «hora»; d'aquesta manera ens mostra la unió que ha volgut establir entre

Ell i nosaltres, entre la seva persona i l'Església. En efecte, Crist mateix, en el sacrifici de la creu, ha engendrat l'Església com la seva esposa i el seu cos. Els Pares de l'Església han meditat molt sobre la relació entre l'origen d'Eva del costat d'Adam mentre dormia (cf. Gn 2,21-23) i de la nova Eva, l'Església, del costat obert de Crist, sumit en el son de la mort: del costat traspassat, diu Joan, va sortir sang i aigua (cf. Jn 19,34), símbol dels sacraments.³⁰ La contemplació d' «aquell que han traspassat» (Jn 19,37) ens porta a considerar la unió causal entre el sacrifici de Crist, l'Eucaristia i l'Església. En efecte, l'Església «viu de l'Eucaristia».³¹ Ja que en ella es fa present el sacrifici redemptor de Crist, s'ha de reconèixer abans que res que «hi ha un influx causal de l'Eucaristia en els orígens mateixos de l'Església».³² L'Eucaristia és el Crist que se'ns lliura, edificant-nos contínuament com el seu cos. Per

tant, en la suggestiva correlació entre l'Eucaristia que edifica l'Església i l'Església que fa al seu torn l'Eucaristia,³³ la primera afirmació expressa la causa primària: l'Església pot celebrar i adorar el misteri de Crist present en l'Eucaristia precisament perquè el mateix Crist s'ha entregat abans en el sacrifici de la Creu. La possibilitat que té l'Església de «fer» l'Eucaristia té la seva arrel en la donació que Crist li ha fet d'ell mateix. Descubrim també aquí un aspecte eloqüent de la fórmula de sant Joan: «Déu ens ha estimat primer» (1 Jn 4,19). Així, també nosaltres confessem en cada celebració la primacia del do de Crist. En definitiva, l'influx causal de l'Eucaristia en l'origen de l'Església revela la precedència no solament cronològica sinó també ontològica d'haver-nos «estimat primer». Ell és eternament qui ens estima primer.

Eucaristia i comunió eclesial

15. L'Eucaristia és, doncs, constitutiva de l'ésser i de l'actuar de l'Església. Per això l'antiguitat cristiana va designar amb les mateixes paraules *Corpus Christi* el Cos nascut de la Verge Maria, el Cos eucarístic i el Cos eclesial de Crist.³⁴ Aquesta dada, molt present en la tradició, ajuda a augmentar en nosaltres la consciència que no es pot separar Crist de l'Església. El Senyor Jesús, oferint-se a ell mateix en sacrifici per nosaltres, ha preanunciat eficaçment en la seva donació el misteri de l'Església. És significatiu que en la segona pregària eucarística, en invocar el Paràclit, es formuli d'aquesta manera l'oració per la unitat de l'Església: «Que l'Esperit Sant congregui en la unitat els qui participem del Cos i de la Sang de Crist». Aquest passatge permet comprendre bé que la *res del* Sagrament eucarístic inclou la unitat dels fidels en la comunió eclesial. L'Eucaristia es mostra així en les

arrels de l'Església com a misteri de comunió.³⁵

Ja en la seva Encíclica *Ecclesia de Eucharistia*, el Servent de Déu Joan Pau II va cridar l'atenció sobre la relació entre Eucaristia i comunió. Es va referir al memorial de Crist com la «suprema manifestació sacramental de comunió en l'Església».³⁶ La unitat de la comunió eclesial es revela concretament en les comunitats cristianes i es renova en l'acte eucarístic que les uneix i les diferencia en Esglésies particulars, «*in quibus et ex quibus una et unica Ecclesia catholica exsistit*».³⁷ Precisament la realitat de l'única Eucaristia que se celebra a cada diòcesi entorn del propi Bisbe ens permet comprendre com les mateixes Esglésies particulars subsisteixen *in iuxta Ecclesia*. En efecte, «la unitat i indivisibilitat del Cos eucarístic del Senyor implica la unitat del seu Cos místic, que és

l'Església una i indivisible. Des del centre eucarístic sorgeix la necessària obertura de cada comunitat que celebra, de cada Església particular: del deixar-se atreure pels braços oberts del Senyor es passa a la inserció al seu Cos, únic i indivís».38 Per aquest motiu, en la celebració de l'Eucaristia cada fidel es troba en la seva Església, és a dir, en l'Església de Crist. En aquesta perspectiva eucarística, compresa adequadament, la comunió eclesial es revela una realitat per la seva pròpia naturalesa catòlica.39

Subratllar aquesta arrel eucarística de la comunió eclesial pot contribuir també eficaçment al diàleg ecumènic amb les Esglésies i amb les Comunitats eclesials que no estan en plena comunió amb la Seu de Pere. En efecte, l'Eucaristia estableix objectivament un fort vincle d'unitat entre l'Església catòlica i les Esglésies ortodoxes que han conservat l'autèntica i íntegra naturalesa del

misteri de l'Eucaristia. Alhora, el relleu donat al caràcter eclesial de l'Eucaristia pot convertir-se també en element privilegiat en el diàleg amb les Comunitats nascudes de la Reforma.⁴⁰

Eucaristia i sagraments

Sacramentalitat de l'Església

16. El Concili Vaticà II ha recordat que «els altres sagraments, com també tots els ministeris eclesials i les obres d'apostolat, estan units a l'Eucaristia i a ella s'ordenen. La sagrada Eucaristia, en efecte, conté tot el bé espiritual de l'Església, és a dir, Crist mateix, la nostra Pasqua i el Pa de Vida, que dóna la vida als homes per mitjà de l'Esperit Sant. Així, els homes són convidats i portats a oferir-se ells mateixos, els seus treballs i totes les coses creades al costat del Crist».⁴¹ Aquesta relació íntima de l'Eucaristia amb els altres sagraments i amb l'existència

cristiana es comprèn en la seva arrel quan es contempla el misteri de l'Església com a sacrament.⁴² Amb aquest propòsit, el Concili Vaticà II afirma que «L'Església és en Crist com un sacrament o signe i instrument de la unió íntima amb Déu i de la unitat de tot el gènere humà».⁴³ Ella, com diu sant Cebrià, en tant «poble convocat per la unitat del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant»,⁴⁴ és sacrament de la comunió trinitària.

El fet que l'Església sigui «sacrament universal de salvació»⁴⁵ mostra com l'«economia» sacramental determina en darrer terme la manera com Crist, únic Salvador, mitjançant l'Esperit arriba a la nostra existència amb les seves circumstàncies específiques. L'Església *es rep* i a la vegada *s'expressa* en els set sacraments, mitjançant els quals la gràcia de Déu influeix concretament en els fidels perquè tota la seva vida, redimida

per Crist, es converteixi en culte agradable a Déu. En aquesta perspectiva, desitjo subratllar aquí alguns elements, assenyalats pels Pares sinodals, que poden ajudar a comprendre la relació de tots els sagraments amb el misteri eucarístic.

I. Eucaristia i iniciació cristiana

Eucaristia, plenitud de la iniciació cristiana

17. Ja que l'Eucaristia és veritablement font i cimal de la vida i de la missió de l'Església, el camí d'iniciació cristiana té com a punt de referència la possibilitat d'accedir a aquest sagrament. En referència a això, com han dit els Pares sinodals, hem de preguntar-nos si en les nostres comunitats cristianes es percep de manera suficient l'estret vincle que hi ha entre el Baptisme, la Confirmació i l'Eucaristia.⁴⁶ En efecte, mai no hem d'oblidar que som batejats i confirmats en ordre a

l'Eucaristia. Això requereix l'esforç d'afavorir en l'acció pastoral una comprensió més unitària del procés d'iniciació cristiana. El sagrament del Baptisme, mitjançant el qual ens conformem amb Crist,⁴⁷ ens incorporem a l'Església i ens convertim en fills de Déu, és la porta per a tots els sagraments. Amb ell se'ns integra a l'únic Cos de Crist (cf. 1 Co 12,13), poble sacerdotal. Tanmateix, la participació en el Sacrifici eucarístic perfecciona en nosaltres el que ens ha estat donat en el Baptisme. Els dons de l'Esperit es donen també per a l'edificació del Cos de Crist (cf. 1 Co 12) i per a un major testimoni evangèlic en el món.

48 Així doncs, la santíssima Eucaristia porta la iniciació cristiana a la seva plenitud i és com el centre i la finalitat de tota la vida sacramental.⁴⁹

L'ordre dels sagraments de la iniciació

18. A aquest respecte és necessari fer atenció al tema de l'ordre dels Sagraments de la iniciació. A l'Església hi ha tradicions diferents. Aquesta diversitat es manifesta clarament en els costums eclesials d'Orient,⁵⁰ i en la mateixa praxi occidental pel que fa referència a la iniciació dels adults,⁵¹ a diferència de la dels nens.⁵² Tanmateix, no es tracta pròpiament de diferències d'ordre dogmàtic, sinó de caràcter pastoral. Concretament, és necessari verificar quina praxi pot efectivament ajudar millor els fidels a posar en relleu el sagrament de l'Eucaristia com a realitat on es dirigeix tota la iniciació. En estreta col·laboració amb els competents Dicasteris de la Cúria Romana, les Conferències Episcopals han de verificar l'eficàcia dels actuals processos d'iniciació, perquè ajudin cada vegada més el cristià a madurar amb l'acció educadora de les nostres comunitats, i aquest arribi a assumir

en la seva vida una empremta autènticament eucarística, que li faci capaç de donar raó de la pròpia esperança de manera adequada en la nostra època (cf. 1 P 3,15).

Iniciació, comunitat eclesial i família

19. S'ha de tenir sempre present que tota la iniciació cristiana és un camí de conversió, que s'ha de recórrer amb l'ajuda de Déu i en constant referència a la comunitat eclesial, ja sigui quan és l'adult mateix qui sol·licita entrar a l'Església, com ocorre als llocs de primera evangelització i a moltes zones secularitzades, o bé quan són els pares els qui demanen els Sagraments per als seus fills. Sobre això, desitjo cridar l'atenció de manera especial sobre la relació que hi ha entre iniciació cristiana i família. A l'acció pastoral s'ha d'associar sempre la família cristiana a l'itinerari d'iniciació. Rebre el

Baptisme, la Confirmació i apropar-se per primera vegada a l'Eucaristia, són moments decisius no solament per a la persona que els rep sinó també per a tota la família, la qual ha de ser ajudada en la seva tasca educativa per la comunitat eclesial, amb la participació dels seus diversos membres.⁵³ Voldria subratllar aquí la importància de la primera Comunió. Per a molts fidels aquest dia queda gravat en la memòria, amb raó, com el primer moment en què, encara que de manera encara inicial, van percebre la importància del trobament personal amb Jesús. La pastoral parroquial ha de valorar adequadament aquesta ocasió tan significativa.

II. Eucaristia i sagrament de la Reconciliació

Llur relació intrínseca

20. Els Pares sinodals han afirmat que l'amor a l'Eucaristia porta també a apreciar cada vegada més el sagrament de la Reconciliació.⁵⁴ A causa de la relació entre aquests sagraments, una autèntica catequesi sobre el sentit de l'Eucaristia no pot separar-se de la proposta d'un camí penitencial (cf. 1 Co 11,27-29). Efectivament, com es constata en l'actualitat, els fidels es troben immersos en una cultura que tendeix a esborrar el sentit del pecat,⁵⁵ afavorint una actitud superficial que porta a oblidar la necessitat d'estar en gràcia de Déu per apropar-se dignament a la comunió sacramental.⁵⁶ En realitat, perdre la consciència de pecat comporta sempre també una certa superficialitat en la forma de comprendre l'amor mateix de Déu. Ajuda molt als fidels recordar aquells elements que, dins del ritu de la santa Missa, expressen la consciència del propi pecat i alhora la

misericòrdia de Déu.⁵⁷ A més, la relació entre l'Eucaristia i la Reconciliació ens recorda que el pecat mai no és del tot exclusivament individual; sempre comporta també una ferida per a la comunió eclesial, en la qual estem inserits pel Baptisme. Per això la Reconciliació, com van dir els Pares de l'Església, és *laboriosus quidam baptismus*,⁵⁸ que subratllaren d'aquesta manera que el resultat del camí de conversió suposa el restabliment de la plena comunió eclesial, expressada en apropar-se de nou a la Eucaristia.⁵⁹

Algunes observacions pastorals

21. El Sínode ha recordat que és treball pastoral del Bisbe promoure a la seva pròpia diòcesi una ferma recuperació de la pedagogia de la conversió que neix de l'Eucaristia, i fomentar entre els fidels la confessió freqüent. Tots els sacerdots s'han de dedicar amb generositat, tenacitat i

competència a l'administració del sagrament de la Reconciliació.⁶⁰ Amb aquest propòsit s'ha de procurar que els confessionaris de les nostres esglésies siguin ben visibles i siguin expressió del significat d'aquest Sagrament. Demano als Pastors que vigilin atentament la celebració del sagrament de la Reconciliació, que limitin la praxi de l'absolució general exclusivament als casos previstos,⁶¹ ja que la celebració personal és l'única forma ordinària.⁶² Davant de la necessitat de redescobrir el perdó sacramental, hi ha d'haver sempre un *Penitenciari* ⁶³ a totes les diòcesis. En resum, una praxi equilibrada i profunda de la *indulgència*, obtinguda per a un mateix o per als difunts, pot ser una ajuda vàlida per a una nova presa de consciència de la relació entre Eucaristia i Reconciliació. Amb la indulgència es guanya «la remissió davant de Déu de la pena temporal pels pecats, ja

perdonats en el que fa referència a la culpa».64 El recurs de les indulgències ens ajuda a comprendre que només amb les nostres forces no podrem reparar el mal realitzat i que els pecats de cadascú afecten tota la comunitat; d'altra banda, la pràctica de la indulgència que implica, a més de la doctrina dels mèrits infinits de Crist, la comunió dels sants, mostra «l'íntima unió amb què estem vinculats a Crist, i la gran importància que té per als altres la vida sobrenatural de cadascú».65 La pràctica de la indulgència pot ajudar eficaçment els fidels en el camí de conversió i a descobrir el caràcter central de l'Eucaristia en la vida cristiana, ja que les condicions que preveu la seva forma preveu apropar-se a la confessió i a la comunió sacramentals.

III. Eucaristia i Unció dels malalts

22. Jesús no ha enviat només els seus deixebles a curar els malalts (cf. Mt 10,8; Lc 9,2; 10,9), sinó que ha instituït també per a ells un sacrament específic: la Unció dels malalts.⁶⁶ La *Carta de Jaume* testifica ja l'existència d'aquest gest sacramental en la primera comunitat cristiana (cf. 5,14-16). Si l'Eucaristia mostra com els sofriments i la mort de Crist s'han transformat en amor, la Unció dels malalts, per la seva part, associa al qui sofreix amb l'oferiment que Crist ha fet d'ell per a la salvació de tots, de tal manera que ell també pugui, en el misteri de la comunió dels sants, participar en la redempció del món. La relació entre aquests sacraments es manifesta, a més, en el moment en què s'agreuja la malaltia: «Als qui deixaran aquesta vida, l'Església ofereix, a més de la Unció dels malalts, l'Eucaristia com a viàtic».⁶⁷ En el moment de passar al Pare, la comunió amb el Cos i la Sang de Crist es manifesta

com a llavor de vida eterna i potència de resurrecció: «Qui menja la meva carn i beu la meva sang, té vida eterna, i jo el ressuscitaré el darrer dia » (Jn 6,54). Ja que el sant Viàtic obre al malalt la plenitud del misteri pasqual, cal assegurar que el rebi.⁶⁸ L'atenció i la cura pastoral dels malalts repercuteix sens dubte en benefici espiritual de tota la comunitat, coneixedors que el que hàgim fet al més petit ho hem fet a Jesús mateix (cf. Mt 25,40).

IV. Eucaristia i sagrament de l'Orde

In persona Christi capitis

23. La relació intrínseca entre Eucaristia i sagrament de l'Orde es desprèn de les mateixes paraules de Jesús al Cenacle: «Féu això, que és el meu memorial» (Lc 22,19). En efecte, la vigília de la seva mort, Jesús va instituir l'Eucaristia i va fundar alhora el sacerdocí de la nova Aliança. Ell és sacerdot, víctima i

altar: mitjancer entre Déu Pare i el poble (cf. Hb 5,5-10), víctima d'expiació (cf. 1 Jn 2,2; 4,10) que s'ofereix a ell mateix a l'altar de la creu. Ningú no pot dir «això és el meu cos» i «aquest és el calze de la meva sang» si no és en el nom i en la persona de Crist, únic cimal sacerdot de la Aliança nova i eterna (cf. Hb 8-9). El Sínode dels Bisbes en altres assemblees va tractar ja el tema del sacerdoci ordenat, tant pel fa referència a la identitat del ministeri⁶⁹ com a la formació dels candidats.⁷⁰ Ara, a la llum del diàleg tingut en l'última Assemblea sinodal, crec oportú recordar alguns dels valors sobre la relació entre l'Eucaristia i l'Orde. Abans que res, s'ha de reafirmar que el vincle entre l'Orde sagrat i l'Eucaristia es fa visible precisament en la Missa presidida pel Bisbe o el prevere *en la persona de Crist com a cap*.

La doctrina de l'Església considera l'ordenació sacerdotal condició imprescindible per a la celebració vàlida de l'Eucaristia.⁷¹ En efecte, «En el servei eclesial del ministre ordenat, el Crist mateix és present en la seva Església en tant que Cap del seu Cos, Pastor del seu ramat, pontífex del sacrifici redemptor».⁷² Certament, el ministre ordenat «també actua en nom de tota l'Església quan presenta a Déu la pregària de l'Església i, sobretot, quan ofereix el sacrifici eucarístic».⁷³ És necessari, per tant, que els sacerdots siguin conscients que mai no han de posar-se ells mateixos o les seves opinions en el primer pla del seu ministeri, sinó a Jesucrist. Tot intent de posar-se ells mateixos com a protagonistes de l'acció litúrgica contradiu la identitat sacerdotal. Abans que res, el sacerdot és servidor i ha d'esforçar-se contínuament a ser signe que, com a dòcil instrument a les seves mans, es

refereix a Crist. Això s'expressa particularment en la humilitat amb què el sacerdot dirigeix l'acció litúrgica, obeint i corresponent amb el cor i la ment al ritu, evitant tot el que pugui donar precisament la sensació d'un protagonisme inoportú. Recomano, per tant, al clergat d'aprofundir sempre en la consciència del propi ministeri eucarístic com un humil servei a Crist i a la seva Església. El sacerdoci, com deia sant Agustí, és *amoris officium*,⁷⁴ és l'ofici del bon pastor, que dona la vida per les ovelles (cf. Jn 10,14-15).

Eucaristia i celibat sacerdotal

24. Els Pares sinodals han volgut subratllar que el sacerdoci ministerial requereix, mitjançant l'Ordenació, la plena configuració amb Crist. Respectant la praxi i les tradicions orientals diferents, és necessari reafirmar el sentit profund

del celibat sacerdotal, considerat justament com una riquesa inestimable i confirmat per la praxi oriental d'elegir com a bisbes només els que viuen el celibat, i en la gran estima que es té l'opció pel celibat que fan nombrosos preveres. En efecte, aquesta opció del sacerdot és una expressió peculiar del lliurament que el conforma amb Crist i del lliurament exclusiu d'ell mateix pel Regne de Déu.⁷⁵ El fet que Crist mateix, sacerdot per sempre, visqués la seva missió fins al sacrifici de la creu en estat de virginitat és el punt de referència segur per entendre el sentit de la tradició de l'Església llatina en aquest punt. Així doncs, no n'hi ha prou amb comprendre el celibat sacerdotal en termes merament funcionals. En realitat, representa una especial conformació amb l'estil de vida del propi Crist. L'esmentada opció és, abans que res, esponsalici; és una identificació amb el cor de Crist Espòs que dóna la vida

per la seva Esposa. Junt amb la gran tradició eclesial, amb el Concili Vaticà II⁷⁶ i amb els Summes Pontífexs predecessors meus,⁷⁷ reafirmo la bellesa i la importància d'una vida sacerdotal viscuda en el celibat, com a signe que expressa la dedicació total i exclusiva a Crist, a l'Església i al Regne de Déu, i confirmo per tant el seu caràcter obligatori per a la tradició llatina. El celibat sacerdotal, viscut amb maduresa, alegria i dedició, és una grandíssima benedicció per a l'Església i per a la societat mateixa.

Manca de clergat i pastoral vocacional

25. A propòsit del vincle entre el sagrament de l'Orde i l'Eucaristia, el Sínode s'ha detingut sobre la preocupació que ocasiona a moltes diòcesis l'escassetat de sacerdots. Això ocorre no solament en algunes zones de primera evangelització, sinó

també a molts països de llarga tradició cristiana. Certament, una distribució del clergat més equànime afavoriria la solució del problema. És precis, a més, fer un treball de sensibilització. Els Bisbes han d'implicar als Instituts de Vida consagrada i a les noves realitats eclesials en les necessitats pastorals, respectant el seu propi carisma, i demanar a tots els membres del clergat una major disponibilitat per servir a l'Església allà on sigui necessari, encara que comporti sacrifici.⁷⁸ En el Sínode s'ha discutit també sobre les iniciatives pastorals que s'han d'emprendre per afavorir, sobretot en els joves, l'obertura interior a la vocació sacerdotal. Aquesta situació no es pot solucionar amb simples mesures pragmàtiques. S'ha d'evitar que els Bisbes, moguts per comprensibles preocupacions per la falta de clergat, ometin un adequat discerniment vocacional i admetin a la formació específica i a

l'ordenació, candidats sense els requisits necessaris per al servei sacerdotal.⁷⁹ Un clergat no prou format, admès a l'ordenació sense el discerniment degut, difícilment podrà oferir un testimoni adequat per suscitar en d'altres el desig de correspondre amb generositat a la crida de Crist. La pastoral vocacional, en realitat, ha d'implicar a tota la comunitat cristiana en tots els seus àmbits.⁸⁰ Òbviament, en aquest treball pastoral s'inclou també l'acció de sensibilització de les famílies, sovint indiferents si no contràries fins i tot a la hipòtesi de la vocació sacerdotal. Cal que s'obrin amb generositat al do de la vida i eduquin els fills a estar disponibles davant de la voluntat de Déu. En síntesi, fa falta sobretot tenir la valentia de proposar als joves la radicalitat del seguiment del Crist, mostrant el seu atractiu.

Gratitud i esperança

26. És necessari tenir major fe i esperança en la iniciativa divina. Encara que en algunes regions hi hagi escassetat de clergat, mai no ha de faltar la confiança que Crist continua suscitant homes que, deixant qualsevol altra ocupació, es dediquin totalment a la celebració dels sagrats misteris, a la predicació de l'Evangeli i al ministeri pastoral. Desitjo aprofitar aquesta ocasió per donar les gràcies, en nom de l'Església sencera, a tots els Bisbes i preveres que exerceixen fidelment la seva pròpia missió amb dedicació i lliurament. Naturalment, l'agraïment de l'Església és també per als diaques, als quals se'ls imposen les mans «no per al sacerdoci sinó per al servei».81 Com ha recomanat l'Assemblea del Sínode, expresso un agraïment especial als preveres *fidei donum*, que amb competència i generosa dedicació, sense escatimar energies en el servei a la missió de l'Església, edifiquen la comunitat

anunciant la Paraula de Déu i partint el Pa de Vida.⁸² Finalment, cal donar gràcies a Déu per tants sacerdots que han sofert fins al sacrifici de la pròpia vida per servir a Crist. En ells es veu de manera eloqüent el que significa ser sacerdot fins al fons. Es tracta de testimonis commovedors que poden inspirar a molts joves a seguir el Crist i a donar la seva vida pels altres, trobant així la vida veritable.

V. Eucaristia i Matrimoni

Eucaristia, sagrament esponsalici

27. L'Eucaristia, sagrament de la caritat, mostra un particular relació amb l'amor entre l'home i la dona units en matrimoni. Aprofundir en aquesta relació és una necessitat pròpia del nostre temps.⁸³ El Papa Joan Pau II ha tingut moltes vegades ocasió d'afermar el caràcter esponsalici de l'Eucaristia i la seva peculiar relació amb el sagrament

del Matrimoni: «L'Eucaristia és el sagrament de la nostra redempció. És el sagrament de l'Espòs, de l'Esposa».

84 D'altra banda, «tota la vida cristiana duu la marca de l'amor esponsalici del Crist i de l'Església. Ja el Baptisme, l'entrada en el Poble de Déu, és un misteri nupcial: és, per dir-ho així, el bany de noces que precedeix el banquet nupcial, l'Eucaristia».

85 L'Eucaristia corrobora de manera inesgotable la unitat i l'amor indissolubles de cada Matrimoni cristià. En ell, per mitjà del sagrament, el vincle conjugal es troba intrínsecament lligat a la unitat eucarística entre el Crist espòs i l'Església esposa (cf. Ef 5,31-32). El consentiment recíproc que marit i dona es donen en Crist, i que els constitueix en comunitat de vida i amor, té també una dimensió eucarística. En efecte, en la teologia paulina, l'amor esponsalici és signe sacramental de l'amor de Crist a la seva Església, un amor que assoleix

el seu punt culminant a la Creu, expressió de les seves «noces» amb la humanitat i, alhora, origen i centre de l'Eucaristia. Per això, l'Església manifesta una proximitat espiritual particular a tots els que han fundat les seves famílies en el sagrament del Matrimoni.⁸⁶ La família - església domèstica⁸⁷ - és un àmbit primari de la vida de l'Església, especialment pel paper decisiu respecte a l'educació cristiana dels fills.⁸⁸ En aquest context, el Sínode ha recomanat també destacar la missió singular de la dona en la família i en la societat, una missió que ha de ser defensada, salvaguardada i promoguda.⁸⁹ Ésser esposa i mare és una realitat imprescindible que mai no ha de ser menyspreada.

Eucaristia i unitat del matrimoni

28. Precisament a la llum d'aquesta relació intrínseca entre matrimoni, família i Eucaristia es poden

considerar alguns problemes pastorals. El vincle fidel, indissoluble i exclusiu que uneix a Crist amb l'Església, i que té la seva expressió sacramental en l'Eucaristia, es correspon amb la dada antropològica originària segons la qual l'home ha d'estar unit de manera definitiva a una sola dona i viceversa (cf. Gn 2,24; Mt 19,5). En aquest ordre d'idees, el Sínode dels Bisbes ha afrontat el tema de la praxi pastoral respecte al qui, provenint de cultures en les quals es practica la poligàmia, es troba amb l'anunci de l'Evangelí. Qui es troba en l'esmentada situació, i s'obre a la fe cristiana, ha de ser ajudat a integrar el seu projecte humà a la novetat radical de Crist. En el procés del catecumenat, Crist l'assisteix en la seva condició específica i el crida a la plena veritat de l'amor a través de les renúncies necessàries, de cara a la comunió eclesial perfecta. L'Església l'acompanya amb una pastoral plena

de comprensió i també de fermesa,⁹⁰ sobretot ensenyant-li la llum dels misteris cristians que es reflecteixen en la naturalesa i els afectes humans.

Eucaristia e indissolubilitat del matrimoni

29. Ja que l'Eucaristia expressa l'amor irreversible de Déu en Crist per la seva Església, s'entén que impliqui en relació amb el sagrament del Matrimoni, la indissolubilitat a què aspira tot amor veritable.⁹¹ Per tant, és més que justificada l'atenció pastoral que el Sínode ha dedicat a les situacions doloroses en les quals es troben bastants fidels que, després d'haver celebrat el sagrament del Matrimoni, s'han divorciat i contret noves núpcies. Es tracta d'un problema pastoral difícil i complex, una veritable plaga en el context social actual, que afecta de manera creixent fins i tot als ambients catòlics. Els Pastors, per amor a la

veritat, estan obligats a discernir bé les diverses situacions, per ajudar espiritualment de manera adequada els fidels implicats.⁹² El Sínode dels Bisbes ha confirmat la praxi de l'Església, fundada en la Sagrada Escriptura (cf. Mc 10,2-12), de no admetre als sagraments els divorciats casats de nou, perquè el seu estat i la seva condició de vida contradiuen objectivament aquesta unió d'amor entre Crist i l'Església que se significa i s'actualitza en l'Eucaristia. Tanmateix, els divorciats tornats a casar, malgrat la seva situació, continuen pertanyent a l'Església, que els segueix amb especial atenció, amb el desig que, dins del possible, conreïn un estil de vida cristià mitjançant la participació a la santa Missa, encara que sense combregar, l'escolta de la Paraula de Déu, l'Adoració eucarística, l'oració, la participació en la vida comunitària, el diàleg amb un sacerdot de confiança o un director

espiritual, el lliurament a obres de caritat, de penitència, i la tasca educativa dels fills.

On hi hagi dubtes legítims sobre la validesa del Matrimoni sacramental contret, s'ha de fer el que sigui necessari per esbrinar el seu fonament. És precís també assegurar, amb ple respecte del dret canònic,⁹³ que hi hagi tribunals eclesiàstics al territori, el seu caràcter pastoral, així com la seva correcta i prompta actuació.⁹⁴ A cada diòcesi hi ha d'haver un nombre suficient de persones preparades per a l'adequat funcionament dels tribunals eclesiàstics. Recordo que «és una obligació important fer que l'activitat institucional de l'Església en els tribunals sigui cada vegada més propera als fidels».⁹⁵ Tanmateix, s'ha d'evitar que la preocupació pastoral sigui interpretada com una contraposició amb el dret. Més aviat s'ha de partir del pressupòsit que

l'amor per la veritat és el punt de trobada fonamental entre el dret i la pastoral: en efecte, la veritat mai no és abstracta, sinó que «s'integra en l'itinerari humà i cristià de cada fidel».96 Per això, quan no es reconeix la nul·litat del vincle matrimonial i es donen les condicions objectives que fan la convivència irreversible de fet, l'Església anima aquests fidels a esforçar-se a viure la seva relació segons les exigències de la llei de Déu, com a amics, com a germà i germana; així podran apropar-se a la taula eucarística, segons les disposicions previstes per la praxi eclesial. Perquè semblant camí sigui possible i produeixi fruits, ha de comptar amb l'ajuda dels pastors i amb iniciatives eclesials apropiades, evitant en tot cas la benedicció d'aquestes relacions, perquè no sorgeixin confusions entre els fidels sobre el valor del matrimoni.97

A causa de la complexitat del context cultural en el qual viu l'Església en molts països, el Sínode recomana tenir la màxima cura pastoral en la formació dels nuvis i en la verificació prèvia de les seves conviccions sobre els compromisos irrenunciabls per a la validesa del sagrament del Matrimoni. Un discerniment seriós sobre aquest punt podrà evitar que dos joves, moguts per impulsos emotius o raons superficials, assumeixin responsabilitats que després no sabran respectar.⁹⁸ El bé que l'Església i tota la societat esperen del Matrimoni, i de la família fundada en ell, és massa gran com per no ocupar-se a fons d'aquest àmbit pastoral específic. Matrimoni i família són institucions que han de ser promogudes i protegides de qualsevol equívoc possible sobre la seva autèntica veritat, perquè el mal que se'ls fa provoca de fet una ferida a la convivència humana com a tal.

Eucaristia i Escatologia

Eucaristia: do per a l'home en camí

30. Si és cert que els sagraments són una realitat pròpia de l'Església peregrina en el temps⁹⁹ cap a la plena manifestació de la victòria del Crist ressuscitat, també és igualment cert que, especialment en la litúrgia eucarística, se'ns dóna a pregustar el compliment escatològic cap al qual s'encamina tot home i tota la creació (cf. Rm 8,19 ss.). L'home ha estat creat per a la felicitat eterna i veritable, que només l'amor de Déu pot donar. Però la nostra llibertat ferida es perdria si no fos possible, ja des d'ara, experimentar alguna cosa del compliment futur. D'altra banda, tot home, per poder caminar en la justa direcció, necessita ser orientat cap a la meta final. Aquesta meta última, en realitat, és el mateix Crist Senyor, vencedor del pecat i la mort, que se'ns fa present de manera

especial en la Celebració eucarística. D'aquesta manera, encara que som «estrangers i forasters» (1 P 2,11) en aquest món, participem ja per la fe de la plenitud de la vida ressuscitada. El banquet eucarístic, revelant la seva dimensió fortament escatològica, ens ajuda en la nostra llibertat en camí.

El banquet escatològic

31. Reflexionant sobre aquest misteri, podem dir que, amb la seva vinguda, Jesús s'ha posat en relació amb l'expectativa del poble d'Israel, de tota la humanitat i, en el fons, de la creació mateixa. Amb la seva donació, ha inaugurat objectivament el temps escatològic. Crist ha vingut per congregar al Poble de Déu dispers (cf. Jn 11,52), manifestant clarament la intenció de reunir la comunitat de l'aliança, per complir les promeses que Déu va fer als antics pares (cf. Jr 23,3; 31,10; Lc

1,55.70). En la crida dels Dotze, que té una clara relació amb les dotze tribus d'Israel, i en el manament que els hi fa en l'últim Sopar, abans de la seva Passió redemptora, de celebrar el seu memorial, Jesús ha manifestat que volia traslladar a tota la comunitat fundada per Ell la tasca de ser, en la història, signe i instrument d'aquesta reunió escatològica, iniciada en Ell. Així doncs, en cada Celebració eucarística es realitza sacramentalment la reunió escatològica del Poble de Déu. El banquet eucarístic és per a nosaltres una anticipació real del banquet final, anunciat pels profetes (cf. Is 25,6-9) i descrit al Nou Testament com «les noces de l'Anyell» (Ap 19,7-9), que s'ha de celebrar en l'alegria de la comunió dels sants.¹⁰⁰

Oració pels difunts

32. La Celebració eucarística, en la que anunciem la mort del Senyor,

proclamem la seva resurrecció, a l'espera de la seva vinguda, és penyora de la glòria futura en la qual seran glorificats també els nostres cossos. L'esperança de la resurrecció de la carn i la possibilitat de trobar de nou, cara a cara, als qui ens han precedit en el signe de la fe, s'enforteix en nosaltres mitjançant la celebració del Memorial de la nostra salvació. En aquesta perspectiva, junt amb els Pares sinodals, voldria recordar a tots els fidels la importància de l'oració de sufragi pels difunts, i en particular la celebració de santes Misses per a ells, 101 perquè, una vegada purificats, arribin a la visió beatífica de Déu. En descobrir la dimensió escatològica que té l'Eucaristia, celebrada i adorada, ens sentim acompanyats en el nostre camí i confortats amb l'esperança de la glòria (cf. Rm 5,2; Tt 2,13).

L'Eucaristia i la Mare de Déu

33. La relació entre l'Eucaristia i cada sagrament, i el significat escatològic dels sants Misteris, ofereixen en el seu conjunt el perfil de la vida cristiana, cridada a ser en tot moment culte espiritual, ofrena d'ella mateixa agradable a Déu. I si bé és cert que tots nosaltres estem encara en camí cap al ple compliment de la nostra esperança, això no treu que ara ja no puguem reconèixer, amb gratitud, que tot allò que Déu ens ha donat troba realització perfecta en la Verge Maria, Mare de Déu i Mare nostra: la seva Assumpció al cel en cos i ànima és per a nosaltres un signe segur d'esperança, ja que, com a peregrins en el temps, ens indica la meta escatològica que el sagrament de l'Eucaristia ens fa pregustar ja des d'ara.

En Maria Santíssima veiem també perfectament realitzada la manera sacramental amb què Déu, en la seva

iniciativa salvadora, s'apropa i implica la criatura humana. Maria de Natzaret, des de l'Anunciació a la Pentecosta, apareix com la persona la llibertat de la qual està totalment disponible a la voluntat de Déu. La seva Immaculada Concepció es manifesta pròpiament en la docilitat incondicional a la Paraula divina. La fe obedient és la forma que assumeix la seva vida en cada instant davant de l'acció de Déu. Verge a l'escolta, viu en plena sintonia amb la voluntat divina; conserva al seu cor les paraules que li vénen de Déu i, formant amb elles com un mosaic, aprèn a comprendre-les més a fons (cf. Lc 2,19.51). Maria és la gran creient que, plena de confiança, es posa a les mans de Déu, i s'abandona a la seva voluntat.¹⁰² Aquest misteri s'intensifica fins i tot en arribar a la total implicació en la missió redemptora de Jesús. Com ha afirmat el Concili Vaticà II, «la Benaventurada Verge va avançar en

la peregrinació de la fe i va mantenir fidelment la unió amb el seu Fill fins a la creu. Allà, per voluntat de Déu, va estar dempeus (cf. Jn 19,25), va sofrir intensament amb el seu Fill i es va unir al seu sacrifici amb cor de Mare que, plena d'amor, donava el seu consentiment a la immolació del seu Fill com a víctima. Finalment, Jesucrist, agonitzant en la creu, la va donar com a mare al deixeble amb aquestes paraules: Dona, aquí tens el teu fill ».103 Des de l'Anunciació fins a la Creu, Maria és aquella que acull la Paraula que es va fer carn en ella i que emmudeix en el silenci de la mort. Finalment, ella és qui rep als seus braços el cos lliurat, ja exànime, d'Aquell que de veritat ha estimat els seus «fins a l'extrem» (Jn 13,1).

Per això, cada vegada que en la Litúrgia eucarística ens apropem al Cos i la Sang de Crist, ens dirigim també a Ella que, adherint-se plenament al sacrifici de Crist, l'ha

acollit per a tota l'Església. Els Pares sinodals han afirmat que «Maria inaugura la participació de l'Església en el sacrifici del Redemptor».104 Ella és la Immaculada que acull incondicionalment el do de Déu i, d'aquesta manera, s'associa a l'obra de la salvació. Maria de Natzaret, icona de l'Església naixent, és el model de com cadascun de nosaltres està cridat a rebre el do que Jesús fa d'ell mateix en l'Eucaristia.

SEGONA PART.

EUCARISTIA, MISTERI QUE S'HA DE CELEBRAR «*Us ho ben asseguro: no és Moisès qui us ha donat el pa del cel; és el meu Pare qui us dóna l'autèntic pa del cel*» (Jn 6,32) *Lex orandi i lex credendi*

34. El Sínode dels Bisbes ha reflexionat molt sobre la relació intrínseca entre fe eucarística i celebració, posant en relleu el nexa entre *lex orandi i lex credendi*, i

subratllant la primacia de l'acció litúrgica. És necessari viure l'Eucaristia com misteri de fe celebrat autènticament, tenint consciència clara de que «*l'intellectus fidei* està originàriament sempre en relació amb l'acció litúrgica de l'Església».105 En aquest àmbit, la reflexió teològica mai no pot prescindir de l'orde sacramental instituït per Crist mateix. D'altra banda, l'acció litúrgica mai no pot ser considerada genèricament, prescindint del misteri de la fe. En efecte, la font de la nostra fe i de la litúrgia eucarística és el mateix esdeveniment: la donació que Crist ha fet d'ell mateix en el Misteri pasqual.

Bellesa i litúrgia

35. La relació entre el misteri cregut i celebrat es manifesta de manera peculiar en el valor teològic i litúrgic de la bellesa. En efecte, la litúrgia,

com també la Revelació cristiana, està vinculada intrínsecament amb la bellesa: és *veritatis splendor*. En la litúrgia resplendeix el Misteri pasqual mitjançant el qual Crist mateix ens atreu cap a ell i ens crida a la comunió. En Jesús, com solia dir sant Bonaventura, contemplem la bellesa i l'esplendor dels orígens.¹⁰⁶ Aquest atribut a què ens referim no és mer esteticisme sinó la manera en la qual ens arriba, ens fascina i ens captiva la veritat de l'amor de Déu en Crist, fent-nos sortir de nosaltres mateixos i atraient-nos així cap a la nostra veritable vocació: l'amor.¹⁰⁷ Ja a la creació, Déu es deixa entreveure en la bellesa i l'harmonia del cosmos (cf. Sb 13,5; Rm 1,19-20). Trobem després a l'Antic Testament grans signes de l'esplendor de la potència de Déu, que es manifesta amb la seva glòria a través dels prodigis fets al poble elegit (cf. Ex 14; 16,10; 24,12-18; Nm 14,20-23). Al Nou Testament s'arriba definitivament a

aquesta epifania de bellesa en la revelació de Déu en Jesucrist.¹⁰⁸ Ell és la plena manifestació de la glòria divina. En la glorificació del Fill resplendeix i es comunica la glòria del Pare (cf. Jn 1,14; 8,54; 12,28; 17,1). Tanmateix, aquesta bellesa no és una simple harmonia de formes; «El més bell de tots els homes» (Sl 45 [44], 3) és, també misteriosament, qui no té «figura ni bellesa que es fes admirar [...], semblant a aquells que ens repugna de mirar» (Is 53,2). Jesucrist ens ensenya com la veritat de l'amor sap també transfigurar el misteri fosc de la mort en la llum radiant de la resurrecció. Aquí la resplendor de la glòria de Déu supera tota bellesa mundana. La veritable bellesa és l'amor de Déu que s'ha revelat definitivament en el Misteri pasqual.

La bellesa de la litúrgia és part d'aquest misteri; és expressió eminent de la glòria de Déu i, en cert sentit, un esguard del Cel sobre la

terra. El memorial del sacrifici redemptor porta en ell mateix els trets d'aquella resplendor de Jesús de la qual ens n'han donat testimoni Pere, Jaume i Joan quan el Mestre, de camí cap a Jerusalem, va voler transfigurar-se davant d'ells (cf. Mc 9,2). La bellesa, per tant, no és un element decoratiu de l'acció litúrgica; és més aviat un element constitutiu, ja que és un atribut de Déu mateix i de la seva revelació. Conscients de tot això, hem de posar gran atenció perquè l'acció litúrgica resplendeixi segons la seva pròpia naturalesa.

La celebració eucarística, obra del «Christus totus»

Christus totus in capite et in corpore

36. La bellesa intrínseca de la litúrgia té com a subjecte propi Crist ressuscitat i glorificat en l'Esperit Sant que, en la seva actuació, inclou a l'Església.¹⁰⁹ Des d'aquesta perspectiva, és molt suggestiu

recordar les paraules de sant Agustí que descriu eloqüentment aquesta dinàmica de fe pròpia de l'Eucaristia. El gran sant d'Hipona, referint-se precisament al Misteri eucarístic, posa en relleu com Crist mateix ens assimila: «Aquest pa que vosaltres veieu sobre l'altar, santificat per la paraula de Déu, és el cos de Crist. Aquest calze, més ben dit, el que conté el calze, santificat per la paraula de Déu, és sang de Crist. Per mitjà d'aquestes coses va voler el Senyor deixar-nos el seu cos i la seva sang, que va vessar per a la remissió dels nostres pecats. Si l'heu rebut dignament, vosaltres sou allò mateix que heu rebut».110 Per tant, «no solament ens hem convertit en cristians, sinó en Crist mateix».111 Podem contemplar així l'acció misteriosa de Déu que comporta la unitat profunda entre nosaltres i el Senyor Jesús: «En efecte, no s'ha de creure que el Crist sigui el cap sense

ser també al cos, sinó que és tot sencer, el cap i el cos».112

Eucaristia i Crist ressuscitat

37. Ja que la litúrgia eucarística és essencialment *actio Dei* que ens uneix a Jesús a través de l'Esperit, el seu fonament no està sotmès al nostre arbitri ni pot cedir a la pressió de la moda del moment. En això també és vàlida l'afirmació indiscutible de sant Pau: «De fonament, ningú no en pot posar cap altre fora del que està posat, que és Jesucrist » (1 Co 3,11). L'Apòstol dels gentils ens assegura a més que, pel que fa referència a l'Eucaristia, no ens transmet la seva doctrina personal, sinó el que ell ha rebut (cf. 1 Co 11,23). En efecte, la celebració de l'Eucaristia implica la Tradició viva. A partir de l'experiència del Ressuscitat i de l'efusió de l'Esperit Sant, l'Església celebra el Sacrifici eucarístic obeint el mandat de Crist.

Per aquest motiu, des del començament, la comunitat cristiana es reuneix el dia del Senyor per a *la fractio panis*. El dia en què Crist ha ressuscitat d'entre els morts, diumenge, és també el primer dia de la setmana, el dia que segons la tradició veterotestamentària representava el principi de la creació. Ara, el dia de la creació s'ha convertit en el dia de la «nova creació», el dia del nostre alliberament en què commemorem Crist mort i ressuscitat.¹¹³

Ars celebrandi

38. En els treballs sinodals s'ha insistit diverses vegades en la necessitat de superar qualsevol possible separació entre *l'ars celebrandi*, és a dir, l'art de celebrar rectament, i la participació plena, activa i fructuosa de tots els fidels. Efectivament, la primera manera amb què s'afavoreix la participació

del Poble de Déu en el Ritu sagrat és l'adequada celebració del Ritu mateix. L'*ars celebrandi* és la millor premissa per a l'*actuosa participatio*.
114 L'*ars celebrandi* prové de l'obediència fidel a les normes litúrgiques en la seva plenitud, ja que és precisament aquesta manera de celebrar la que assegura des de fa dos mil anys la vida de fe de tots els creients, els quals estan cridats a viure la celebració com a Poble de Déu, sacerdoci real, nació santa (cf. 1 P 2,4-5.9). 115

El bisbe, liturg per excel·lència

39. Si bé és cert que tot el Poble de Déu participa en la Litúrgia eucarística, en el correcte *ars celebrandi* hi tenen un paper imprescindible els qui han rebut el sagrament de l'Orde. Bisbes, sacerdots i diaques, cada un segons el seu propi grau, han de considerar la celebració com el seu deure

principal.¹¹⁶ En primer lloc el Bisbe diocesà: en efecte, ell, com a «primer dispensador dels misteris de Déu a l'Església particular a ell confiada, és el guia, el promotor i custodi de tota la vida litúrgica».¹¹⁷ Tot això és decisiu per a la vida de l'Església particular, no solament perquè la comunió amb el Bisbe és la condició perquè tota celebració al seu territori sigui legítima, sinó també perquè ell mateix és per excel·lència el liturg de la seva pròpia Església.¹¹⁸ A ell correspon salvaguardar la unitat de les celebracions a la seva diòcesi. Per tant, ha de ser un «compromís del Bisbe fer que els preveres, diaques i els fidels comprenguin cada vegada millor el sentit autèntic dels ritus i els textos litúrgics, i així siguin conduïts vers una celebració de l'Eucaristia activa i fructuosa».¹¹⁹ En particular, exhorto a complir tot allò que és necessari perquè les celebracions litúrgiques oficiades pel Bisbe a l'església Catedral respectin

plenament *l'ars celebrandi*, de manera que puguin ser considerades com a model per a totes les esglésies del seu territori.¹²⁰

El respecte pels llibres litúrgics i la riquesa dels signes

40. Per tant, en subratllar la importància de *l'ars celebrandi*, es posa en relleu el valor de les normes litúrgiques.¹²¹ L'*ars celebrandi* ha d'afavorir el sentit del sagrat i l'ús de les formes exteriors que hi eduquen, com, per exemple, l'harmonia del ritu, els ornaments litúrgics, la decoració i el lloc sagrat. Afavoreix la celebració eucarística que els sacerdots i els responsables de la pastoral litúrgica s'esforcin a donar a conèixer els llibres litúrgics vigents i les respectives normes, facin ressaltar les grans riqueses de l'Ordenació General del Missal Romà i de l'Ordenació de les Lectures de la Missa. En les comunitats eclesials es

dóna potser per descomptat que es coneixen i aprecien, però sovint no és així. En realitat, són textos que contenen riqueses que custodien i expressen la fe, així com el camí del Poble de Déu al llarg de dos mil·lennis d'història. Per a una adequada *ars celebrandi* és igualment important l'atenció a totes les formes de llenguatge previstes per la litúrgia: paraula i cant, gests i silencis, moviment del cos, colors litúrgics dels ornaments. En efecte, la litúrgia té per la seva naturalesa una varietat de formes de comunicació que inclouen tot l'ésser humà. La senzillesa dels gests i la sobrietat dels signes, realitzats en l'ordre i en els temps previstos, comuniquen i atreuen més que l'artificiositat d'afegits inoportuns. L'atenció i l'obediència de l'estructura pròpia del ritual, alhora que manifesten el reconeixement del caràcter de l'Eucaristia com a do, expressen la disposició del ministre per acollir

amb dòcil gratitud l'esmentat do
inefable.

L'art al servei de la celebració

41. La relació profunda entre la bellesa i la litúrgia ens porta a considerar amb atenció totes les expressions artístiques que es posen al servei de la celebració.¹²² Un element important de l'art sacre és certament l'arquitectura de les esglésies,¹²³ en les quals ha de ressaltar la unitat entre els elements propis del presbiteri: altar, crucifix, tabernacle, ambó, seu. Referent a això, s'ha de tenir present que l'objectiu de l'arquitectura sacra és oferir a l'Església, que celebra els misteris de la fe, en particular l'Eucaristia, l'espai més apte per al desenvolupament adequat de la seva acció litúrgica.¹²⁴ En efecte, la naturalesa del temple cristià es defineix per l'acció litúrgica mateixa, que implica la reunió dels fidels

(*ecclesia*), els quals són les pedres
vives del temple (cf. 1 P 2,5).

El mateix principi val per a tot l'art
sacre, especialment la pintura i
l'escultura, en els quals la iconografia
religiosa s'ha d'orientar a la
mistagogia sacramental. Un
coneixement profund de les formes
que l'art sacre ha produït al llarg dels
segles pot ser de gran ajuda per als
que tenen la responsabilitat
d'encomanar a arquitectes i a artistes
obres relacionades amb l'acció
litúrgica. Per tant, és indispensable
que en la formació dels seminaristes
i dels sacerdots s'inclogui la història
de l'art com a matèria important,
amb especial referència als edificis
de culte, segons les normes
litúrgiques. És necessari que en tot
allò que concerneix a l'Eucaristia, hi
hagi gust per la bellesa. També s'han
de respectar i tenir cura dels
ornaments, la decoració, els vasos
sagrats, perquè tots junts i disposats

de manera orgànica i ordenada entre ells, alimentin la sorpresa pel misteri de Déu, manifestin la unitat de la fe i reforcin la devoció.¹²⁵

El cant litúrgic

42. En *l'ars celebrandi* hi exerceix un paper important el cant litúrgic.¹²⁶ Amb raó afirma sant Agustí en un famós sermó: «L'home nou coneix el càntic nou. El cantar és funció d'alegria i, si ho considerem atentament, funció d'amor».¹²⁷ El Poble de Déu reunit per a la celebració canta les lloances de Déu. L'Església, en la seva bimil·lenària història, ha compost i continua component música i cants que són un patrimoni de fe i d'amor que no s'ha de perdre. Certament, no podem dir que en la litúrgia serveix qualsevol cant. Cald'evitar la fàcil improvisació o la introducció de gèneres musicals no respectuosos amb el sentit de la litúrgia. Com

element litúrgic, el cant ha d'estar d'acord amb la identitat pròpia de la celebració.¹²⁸ Per tant, tot - el text, la melodia, l'execució - ha de correspondre al sentit del misteri celebrat, a les parts del ritu i als temps litúrgics.¹²⁹ Finalment, si bé s'han de tenir en compte les diverses tendències i tradicions, molt lloables, desitjo, com han demanat els Pares sinodals, que es valori adequadament el cant gregorià¹³⁰ com a cant propi de la litúrgia romana.¹³¹

L'estructura de la celebració eucarística

43. Després d'haver recordat els elements bàsics de *l'ars celebrandi* destacats en els treballs sinodals, voldria cridar l'atenció de manera més concreta sobre algunes parts de l'estructura de la celebració eucarística que requereixen una especial cura en el nostre temps, per

tal re restar fidels a la intenció profunda de renovació litúrgica desitjada pel Concili Vaticà II, en continuïtat amb tota la gran tradició eclesial.

Unitat intrínseca de l'acció litúrgica

44. Abans que res, cal considerar la unitat intrínseca del ritu de la santa Missa. S'ha d'evitar que, tant en la catequesi com en la forma de celebració, es doni lloc a una visió juxtaposada de les dues parts del ritu. La litúrgia de la Paraula i la litúrgia eucarística -a més dels ritus d'introducció i conclusió- «estan estretament unides entre si i formen un únic acte de culte».132 En efecte, la Paraula de Déu i l'Eucaristia estan intrínsecament unides. Escoltant la Paraula de Déu neix o s'enforteix la fe (cf. Rm 10,17); en l'Eucaristia, el Verb fet carn se'ns dóna com a aliment espiritual.133 Així doncs, «l'Església rep i ofereix als fidels el Pa

de vida a les dues taules de la Paraula de Déu i del Cos de Crist».134 Per tant, s'ha de tenir constantment present que la Paraula de Déu, que l'Església llegeix i proclama en la litúrgia, porta a l'Eucaristia com el seu fi connatural.

La litúrgia de la Paraula

45. Junt amb el Sínode, demano que la litúrgia de la Paraula es prepari i es visqui sempre de manera adequada. Per tant, recomano vivament que en la litúrgia es posi gran atenció a la proclamació de la Paraula de Déu per part de lectors ben instruïts. Mai no oblidem que «quan es llegeixen a l'Església les Sagrades Escriptures, Déu mateix parla al seu Poble, i Crist, present en la seva paraula, anuncia l'Evangelí». 135 Si les circumstàncies ho aconsellen, es pot pensar en unes breus municions que ajudin els fidels a una millor disposició. Per

comprendre-la bé, la Paraula de Déu ha de ser escoltada i acollida amb esperit eclesial i ser conscients de la seva unitat amb el Sagrament eucarístic. En efecte, la Paraula que anunciem i escoltem és el Verb fet carn (cf. Jn 1,14), i fa referència intrínseca a la persona de Crist i a la seva permanència de manera sacramental. Crist no parla en el passat, sinó en el nostre present, ja que Ell mateix està present en l'acció litúrgica. En aquesta perspectiva sacramental de la revelació cristiana, 136 el coneixement i l'estudi de la Paraula de Déu ens permet apreciar, celebrar i viure millor l'Eucaristia. Referent a això, s'aprecia en tota la seva veritat l'afirmació segons la qual «desconèixer l'Escriptura és desconèixer Crist».137

Per aconseguir tot això és necessari ajudar els fidels a apreciar els tresors de la Sagrada Escriptura en el leccionari, mitjançant iniciatives

pastorals, celebracions de la Paraula i la lectura meditada (*lectio divina*). Tampoc no s'ha d'oblidar promoure les formes d'oració conservades en la tradició, la Litúrgia de les Hores, sobre tot Laudes, Vigílies, Completes i també les celebracions de vigílies. El rís dels Salms, les lectures bíbliques i les de la gran tradició de l'Ofici diví poden portar a una experiència profunda de l'esdeveniment de Crist i de l'economia de la salvació, que a la vegada poden enriquir la comprensió i la participació en la celebració eucarística.¹³⁸

L'homilia

46. La necessitat de millorar la qualitat de l'homilia està en relació amb la importància de la Paraula de Déu. En efecte, aquesta «és part de l'acció litúrgica»; ¹³⁹ té la comesa d'afavorir una millor comprensió i eficàcia de la Paraula de Déu en la vida dels fidels. Per això els ministres

ordenats han de «preparar l'homilia amb cura, basant-se en un coneixement adequat de la Sagrada Escriptura».140 Han d'evitar-se homilies genèriques o abstractes. En particular, demano als ministres un esforç perquè l'homilia posi la Paraula de Déu proclamada en estreta relació amb la celebració sacramental141 i amb la vida de la comunitat, de manera que la Paraula de Déu sigui realment aliment i vigor de la Iglesia.142 Cal tenir present, per tant, la finalitat catequètica i exhortativa de l'homilia. És convenient que, partint del leccionari triennal, es prediquin als fidels homilies temàtiques que, al llarg de l'any litúrgic, tractin els grans temes de la fe cristiana, segons el que el Magisteri proposa en els quatre «pilars» del Catecisme de l'Església Catòlica i en el seu recent Compendi: la professió de fe, la celebració del misteri cristià, la vida en Crist i l'oració cristiana.143

Presentació de les ofrenes

47. Els Pares sinodals han posat també la seva atenció en la presentació de les ofrenes. Aquesta no és només un «interval» entre la litúrgia de la Paraula i l'eucarística. Entre altres raons, perquè això faria perdre el sentit d'un únic ritu amb dues parts interrelacionades. En realitat, aquest gest humil i senzill té un sentit molt gran: en el pa i el vi que portem a l'altar tota la creació és assumida per Crist Redemptor per a ser transformada i presentada al Pare.¹⁴⁴ En aquest sentit, portem també a l'altar tot el sofriment i el dolor del món, conscients que tot és preciós als ulls de Déu. Aquest gest, per ser viscut en el seu autèntic significat, no necessita ser emfatitzat amb afegiments superflus. Permet valorar la col·laboració originària que Déu demana a l'home per realitzar en ell l'obra divina i donar així ple sentit al treball humà, que

mitjançant la celebració eucarística s'uneix al sacrifici redemptor del Crist.

La pregària eucarística

48. La Pregària eucarística és «el moment central i cim de tota la celebració».145 La seva importància mereix ser subratllada adequadament. Les diverses Pregàries eucarístiques que hi ha al Missal ens han estat transmeses per la tradició viva de l'Església i es caracteritzen per una riquesa teològica i espiritual inesgotables. S'ha de procurar que els fidels les apreciïn. L'Ordenació General del Missal Romà ens ajuda en això, recordant-nos els elements fonamentals de tota Pregària eucarística: acció de gràcies, aclamació, epiclesi, relat de la institució i consagració, anàmnesi, oblació, intercessió i doxologia conclusiva.146 En particular,

l'espiritualitat eucarística i la reflexió teològica s'il·luminen en contemplar la profunda unitat de l'anàfora, entre la invocació de l'Esperit Sant i el relat de la institució,¹⁴⁷ en el que «es realitza el sacrifici que el mateix Crist va instituir en l'últim Sopar». ¹⁴⁸ En efecte, «l'Església, per mitjà de determinades invocacions, implora la força de l'Esperit Sant perquè els dons que han presentat els homes quedin consagrats, és a dir, es converteixin en el Cos i la Sang de Crist, i perquè la víctima immaculada que es rebrà en la Comunió sigui per a la salvació dels qui la reben». ¹⁴⁹

Ritu de la pau

49. L'Eucaristia és per la seva naturalesa sacrament de pau. Aquesta dimensió del misteri eucarístic s'expressa en la celebració litúrgica de manera específica amb el ritu de la pau. Es tracta

indubtablement d'un signe de gran valor (cf. Jn 14,27). En el nostre temps, tan ple de conflictes, aquest gest adquireix, també des del punt de vista de la sensibilitat comuna, un relleu especial, ja que l'Església sent cada vegada més com a tasca pròpia demanar a Déu el do de la pau i la unitat per a ella mateixa i per a tota la família humana. La pau és certament un anhel irreprimible al cor de tots. L'Església es fa portaveu de la petició de pau i reconciliació que sorgeix de l'ànima de tota persona de bona voluntat, dirigint-la a Aquell que «és la nostra pau » (Ef 2,14), i que pot pacificar els pobles i els individus encara que fracassin les iniciatives humanes. Per això es comprèn la intensitat amb què es viu freqüentment el ritu de la pau en la celebració litúrgica. Sobre això, tanmateix, durant el Sínode dels Bisbes s'ha vist la conveniència de moderar aquest gest, que pot adquirir expressions exagerades,

provocant certa confusió en l'assemblea precisament abans de la Comunió. Seria bo de recordar que l'alt valor del gest no queda minvat per la sobrietat necessària per tal de mantenir un clima adequat a la celebració, per exemple buscant una manera de limitar l'intercanvi de la pau als més propers.¹⁵⁰

Distribució i recepció de l'Eucaristia

50. Un altre moment de la celebració, al qual cal fer referència, és la distribució i recepció de la santa Comunió. Demano a tots, en particular als ministres ordenats i als qui, degudament preparats, estan autoritzats per al ministeri de distribuir l'Eucaristia en cas de necessitat real, que facin el possible perquè el gest, en la seva senzillesa, correspongui al seu valor de trobament personal amb el Senyor Jesús en el Sagrament. Pel que fa a les prescripcions per a una praxi

correcta, em remeto als documents publicats recentment.¹⁵¹ Totes les comunitats cristianes han d'atenir-se fidelment a les normes vigents, veient en elles l'expressió de la fe i l'amor que tothom ha de tenir respecte a aquest sublim Sagrament. Tampoc no es pot descuidar el temps preciós d'acció de gràcies després de la Comunió: a més d'un cant oportú, pot ser també molt útil romandre recollit en silenci.¹⁵²

A aquest propòsit, voldria cridar l'atenció sobre un problema pastoral amb què ens trobem freqüentment en el nostre temps. Em refereixo al fet que en algunes circumstàncies, com per exemple en les santes Misses celebrades en ocasió de casaments, funerals o esdeveniments anàlegs, a més de fidels practicants, assisteixen també a la celebració altres que potser no s'apropaven a l'altar des de fa anys, o potser estan en una situació de vida que no els permet

rebre els sagraments. Altres vegades succeeix que hi són presents persones d'altres confessions cristianes o fins i tot d'altres religions. Situacions similars es produeixen també en esglésies que són lloc de visita, sobretot en les ciutats amb important patrimoni artístic. En aquests casos, hom comprèn la necessitat d'usar expressions breus i eficaces per fer arribar a tots el sentit de la comunió sacramental i les condicions per rebre-la. On es donin situacions en les quals no sigui possible garantir que l'exposició ha tingut la claredat deguda sobre el significat de l'Eucaristia, cal considerar la conveniència de substituir l'Eucaristia amb una celebració de la Paraula de Déu.¹⁵³

El comiat: «Ite, missa est»

51. Voldria deturar-me ara en el que els Pares sinodals han dit sobre la

salutació de comiat al final de la Celebració eucarística. Després de la benedicció, el diaca o el sacerdot acomiada el poble amb les paraules: *Ite, missa est*. En aquesta salutació podem apreciar la relació entre la Missa celebrada i la missió cristiana al món. En l'antiguitat, «missa» significava simplement «acabada». Tanmateix, en l'ús cristià ha adquirit un sentit cada vegada més profund. L'expressió «missa» es transforma, en realitat, en «missió». Aquesta salutació expressa sintèticament la naturalesa missionera de l'Església. Per tant, convé ajudar el Poble de Déu a aprofundir en aquesta dimensió constitutiva de la vida eclesial amb el recolzament de la litúrgia. En aquest sentit, seria útil disposar de textos degudament aprovats per l'oració dels fidels i la benedicció final que expressessin l'esmentada relació.¹⁵⁴

Actuosa participatio

Autèntica participació

52. El Concili Vaticà II va posar un èmfasi particular en la participació activa, plena i fructuosa de tot el Poble de Déu en la celebració eucarística.¹⁵⁵ Certament, la renovació duta a terme en aquests anys ha afavorit notables progressos en la direcció desitjada pels Pares conciliars. Però no hem d'ocultar el fet que, de vegades, ha sorgit alguna incomprensió precisament sobre el sentit d'aquesta participació. Per tant, convé deixar clar que amb aquesta paraula no es vol fer referència a una simple activitat externa durant la celebració. En realitat, la participació activa desitjada pel Concili s'ha de comprendre en termes més substancials, que parteix d'una major presa de consciència del misteri que se celebra i de la seva relació amb la vida quotidiana. Continua sent totalment vàlida la recomanació de

la Constitució conciliar *Sacrosanctum Concilium*, que exhorta els fidels a no assistir a la litúrgia eucarística «com espectadors muts o estranys», sinó a participar «conscient, pietosament i activament a l'acció sagrada».156 El Concili continua la reflexió: que els fidels, «instruïts per la Paraula de Déu, refacin les seves forces en el banquet del Cos del Senyor, donin gràcies a Déu, aprenguin a oferir-se ells mateixos en oferir l'hòstia immaculada no solament per mans del sacerdot, sinó també juntament amb ell, i es perfeccionin dia a dia, per mitjà del Crist Mediator, en la unitat amb Déu i entre ells».157

Participació i ministeri sacerdotal

53. La bellesa i harmonia de l'acció litúrgica es manifesten de manera significativa en l'ordre amb el qual cada un està cridat a participar activament. Això comporta el reconeixement de les diverses

funcions jeràrquiques implicades en la celebració mateixa. És útil recordar que, per ella mateixa, la participació activa no és el mateix que exercir un ministeri particular. Sobretot, no ajuda a la participació activa dels fidels una confusió ocasionada per la incapacitat de distingir les diverses funcions que corresponen a cadascú en la comunió eclesial.¹⁵⁸ En particular, és precís que hi hagi claredat sobre les tasques específiques del sacerdot. Aquest és, com testimonia la tradició de l'Església, qui presideix de manera insubstituïble tota la celebració eucarística, des de la salutació inicial fins a la benedicció final. En virtut de l'Orde sagrat que ha rebut, ell representa Jesucrist, cap de l'Església i, en la manera que li és pròpia, també a l'Església mateixa.¹⁵⁹ En efecte, tota celebració de l'Eucaristia està dirigida pel Bisbe, «sigui personalment o pels preveres, els seus col·laboradors».¹⁶⁰ És ajudat

pel diaca, que té algunes funcions específiques en la celebració: preparar l'altar i donar servei al sacerdot, proclamar l'Evangelí, predicar eventualment l'homília, enunciar les intencions en l'oració universal, distribuir l'Eucaristia als fidels.¹⁶¹ En relació amb aquests ministeris vinculats al sagrament de l'Orde, hi ha també altres ministeris per al servei litúrgic, que exerceixen religiosos i laics preparats, la qual cosa cal lloar.¹⁶²

Celebració eucarística i inculturació

54. A partir de les afirmacions fonamentals del Concili Vaticà II, s'ha subratllat diverses vegades la importància de la participació activa dels fidels en el Sacrifici eucarístic. Per afavorir-la es poden permetre algunes adaptacions apropiades per als diversos contextos i cultures.¹⁶³ El fet que hi hagi hagut alguns abusos no disminueix la claredat

d'aquest principi, que s'ha de mantenir d'acord amb les necessitats reals de l'Església, que viu i celebra el mateix misteri de Crist en situacions culturals diferents. En efecte, el Senyor Jesús, precisament en el misteri de l'Encarnació, quan va néixer de dona com a home perfecte (cf. Ga 4,4), està en relació directa no solament amb les expectatives expressades a l'Antic Testament, sinó també amb les de tots els pobles. Amb això, Ell ha manifestat que Déu vol trobar-nos en el nostre context vital. Per tant, per a una participació més eficaç dels fidels en els sants Misteris, és útil prosseguir el procés d'inculturació en l'àmbit de la celebració eucarística, tenint en compte les possibilitats d'adaptació que ofereix l'Ordenació General del Missal Romà,¹⁶⁴ interpretades a la llum dels criteris fixats per la IV Instrucció de la Congregació per al Culte diví i la Disciplina dels Sagraments, *Varietates legitimae*, del

25 de gener de 1994,¹⁶⁵ i de les directrius donades pel Papa Joan Pau II en les Exhortacions apostòliques post sinodals *Ecclesia in Africa*, *Ecclesia in America*, *Ecclesia in Àsia*, *Ecclesia in Oceania*, *Ecclesia in Europa*.¹⁶⁶ Per a aconseguir aquest objectiu, encomano a les Conferències Episcopals que afavoreixin l'adequat equilibri entre els criteris i normes ja publicades i les noves adaptacions,¹⁶⁷ sempre d'acord amb la Seu Apostòlica.

Condicions personals per una «actuosa participatio»

55. En considerar el tema de *l'actuosa participatio* dels fidels en el ritu sagrat, els Pares sinodals han fet ressaltar també les condicions personals de cada persona per a una fructuosa participació.¹⁶⁸ Una d'elles és certament l'esperit de conversió contínua que ha de caracteritzar la vida de cada fidel. No es pot esperar

una participació activa en la litúrgia eucarística quan hom hi assisteix superficialment, sense abans examinar la pròpia vida. Afavoreix l'esmentada disposició interior, per exemple, el recolliment i el silenci, almenys uns instants abans de començar la litúrgia, el dejuni i, quan sigui necessària, la confessió sacramental. Un cor reconciliat amb Déu permet la veritable participació. En particular, és precís persuadir als fidels que no hi pot haver una *actuosa participatio* en els sants Misteris si no es pren alhora part activa en la vida eclesial en la seva totalitat, la qual comprèn també el compromís missioner de portar l'amor de Crist a la societat.

Sens dubte, la plena participació en l'Eucaristia es dóna quan ens apropem també personalment a l'altar per rebre la Comunió..169 No obstant això, s'ha de posar atenció perquè aquesta afirmació correcta

no indueixi a un cert automatisme entre els fidels, com si pel sol fet d'estar a l'església durant la litúrgia es tingui ja el dret o potser fins i tot el deure d'apropar-se a la Taula eucarística. Encara que no sigui possible apropar-se a la comunió sacramental, la participació en la santa Missa continua sent necessària, vàlida, significativa i fructuosa. En aquestes circumstàncies, és bo conrear el desig de la plena unió amb Crist, practicant, per exemple, la comunió espiritual, recordada per Joan Pau II¹⁷⁰ i recomanada pels Sants mestres de la vida espiritual.

171

Participació dels cristians no catòlics

56. En tractar el tema de la participació ens trobem inevitablement amb la dels cristians que pertanyen a Esglésies o Comunitats eclesials que no estan en plena comunió amb l'Església

Catòlica. Referent a això, s'ha de dir que la unió intrínseca que es dona entre Eucaristia i unitat de l'Església ens porta a desitjar ardentment, d'una banda, el dia en el qual puguem celebrar conjuntament amb tots els creients en Crist la divina Eucaristia i expressar així visiblement la plenitud de la unitat que Crist ha volgut per als seus deixebles (cf. Jn 17,21). D'altra banda, el respecte que devem al sagrament del Cos i la Sang de Crist ens impedeix de fer d'ell un mer «mitjà» que s'usa indiscriminadament per assolir aquesta mateixa unitat.¹⁷² En efecte, l'Eucaristia no solament manifesta la nostra comunió personal amb Jesucrist, sinó que implica també la plena *communio* amb l'Església. Aquest és, doncs, el motiu pel qual, amb dolor però no sense esperança, demanem als cristians no catòlics que comprenguin i respectin la nostra convicció, basada en la Bíblia i en la

Tradició. Nosaltres sostenim que la comunió eucarística i la comunió eclesial es corresponen tan íntimament que fa impossible, generalment, per part dels cristians no catòlics, la participació en una sense tenir l'altra. Menys sentit tindria encara una concelebració pròpia i veritable amb ministres d'Esglésies o Comunitats eclesials que no estiguin en plena comunió amb l'Església Catòlica. No obstant això, és veritat que, de de cara a la salvació, existeix la possibilitat d'admetre individualment cristians no catòlics a l'Eucaristia, al sagrament de la Penitència i a la Unció dels malalts. Però això només en situacions determinades i excepcionals, caracteritzades per condicions ben precises.¹⁷³ Aquestes estan indicades clarament en el Catecisme de l'Església Catòlica ¹⁷⁴ i en el seu Compendi.¹⁷⁵ Tothom té el deure de seguir-les fidelment.

Participació a través dels mitjans de comunicació

57. A causa del gran desenvolupament dels mitjans de comunicació, la paraula «participació» ha adquirit un significat més ampli que en el passat. Tots reconeixem amb satisfacció que aquests instruments ofereixen possibilitats noves també amb referència a la Celebració eucarística.¹⁷⁶ Això exigeix als agents pastorals del sector una preparació específica i un sentit de responsabilitat accentuat. En efecte, la santa Missa que es transmet per televisió adquireix inevitablement una certa exemplaritat. Per tant, s'ha de posar una especial atenció en què la celebració, a més de fer-se en llocs dignes i ben preparats, respecti les normes litúrgiques.

Pel que fa referència al valor de la participació a la santa Missa que els

mitjans de comunicació fan possible, qui veu i sent les esmentades transmissions ha de saber que, en condicions normals, no compleix amb el precepte dominical. En efecte, el llenguatge de la imatge representa la realitat, però no la reproduïx per ella mateixa.¹⁷⁷ Si és lloable que ancians i malalts participin a la santa Missa festiva a través de les transmissions radiotelevisives, no pot dir-se el mateix de qui, mitjançant aquestes transmissions, volgués dispensar-se d'anar al temple per participar a la celebració eucarística en l'assemblea de l'Església viva.

«Actuosa participatio» dels malalts

58. Tenint present la condició dels que no poden anar als llocs de culte per motius de salut o edat, voldria reclamar l'atenció de tota la comunitat eclesial sobre la necessitat pastoral d'assegurar l'assistència

espiritual als malalts, tant als que són a casa seva com als que estan hospitalitzats. En el Sínode dels Bisbes s'ha fet referència a ells diverses vegades. S'ha de procurar que aquests germans i germanes nostres puguin rebre amb freqüència la Comunió sacramental. En reforçar així la relació amb el Crist crucificat i ressuscitat, podran sentir la seva pròpia vida integrada plenament a la vida i la missió de l'Església mitjançant l'ofrena del propi sofriment en unió amb el sacrifici del nostre Senyor. S'ha de reservar una atenció particular als discapacitats; si ho permet la seva condició, la comunitat cristiana ha d'afavorir la seva participació a la celebració en un lloc de culte. Per tant, s'ha de procurar que els edificis sagrats no tinguin obstacles arquitectònics que impedeixin l'accés dels minusvàlids. S'ha de donar també la comunió eucarística, quan sigui possible, als discapacitats mentals, batejats i

confirmats: ells reben l'Eucaristia també en la fe de la família o de la comunitat que els acompanya.¹⁷⁸

L'atenció als presos

59. La tradició espiritual de l'Església, seguint una indicació específica de Crist (cf. Mt 25,36), ha reconegut en la visita als presos una de les obres de misericòrdia corporal. Els que es troben en aquesta situació tenen una necessitat especial de ser visitats pel Senyor mateix en el sagrament de l'Eucaristia. Sentir la proximitat de la comunitat eclesial, participar en l'Eucaristia i rebre la santa Comunió en un període de la vida tan particular i dolorós pot ajudar sens dubte al propi camí de fe i afavorir la plena reinserció social de la persona. Interpretant els desigs manifestats en l'assemblea sinodal demano a les diòcesis que, en la mesura que sigui possible, posin els mitjans adequats per a una activitat pastoral que

s'ocupi d'atendre espiritualment els presos.179

Els emigrants i la seva participació en l'Eucaristia

60. En plantejar-se el problema dels que es veuen obligats a deixar la pròpia terra per diversos motius, el Sínode ha expressat particular gratitud als qui es dediquen a l'atenció pastoral dels emigrants. En aquest context, s'ha de prestar una atenció especial als emigrants que pertanyen a les Esglésies catòliques orientals i que, lluny de la seva pròpia casa, tenen dificultats per participar en la litúrgia eucarística segons el propi ritu de pertinença. Per això, on sigui possible, cal que se'ls concedeixi poder ser assistits per sacerdots del seu ritu. En tot cas, demano als Bisbes que acullin en la caritat de Crist aquests germans. El trobament entre els fidels de diversos ritus pot convertir-se també

amb motiu d'enriquiment recíproc. Penso particularment en el benefici que pot aportar, sobretot per al clergat, el coneixement de les diverses tradicions.¹⁸⁰

Les grans concelebracions

61. L'assemblea sinodal ha considerat la qualitat de la participació en les grans celebracions que tenen lloc en circumstàncies particulars, en les quals, a més d'un gran nombre de fidels, concelebreu molts sacerdots.¹⁸¹ D'una banda, és fàcil reconèixer el valor d'aquests moments, especialment quan el Bisbe presideix envoltat del seu presbiterat i dels diaques. Per un altre, en aquestes circumstàncies es poden produir problemes pel que fa referència a l'expressió sensible de la unitat del presbiterat, especialment en la Pregària eucarística i en la distribució de la santa Comunió. S'ha d'evitar que aquestes grans

concelebracions produeixin dispersió. Per això, s'han de preveure formes adequades de coordinació i disposar el lloc de culte de manera que permeti als preveres i als fidels una participació plena i real. En tot cas, s'ha de tenir present que es tracta de concelebracions de caràcter excepcional i limitades a situacions extraordinàries.

La llengua llatina

62. Tot l'expressat anteriorment no ha d'ofuscar el valor d'aquestes grans litúrgies. En particular, penso en les celebracions que tenen lloc durant les trobades internacionals, avui cada vegada més freqüents. Aquestes han de ser valorades degudament. Per expressar millor la unitat i universalitat de l'Església, voldria recomanar el que ha suggerit el Sínode dels Bisbes, en sintonia amb les normes del Concili Vaticà II: 182 exceptuades les lectures, l'homilia i

l'oració dels fidels, seria bo que les esmentades celebracions fossin en llatí; també es podrien resar en llatí les oracions més conegudes¹⁸³ de la tradició de l'Església i, eventualment, utilitzar cants gregorians. Més en general, demano que els futurs sacerdots, des del temps del seminari, es preparin per comprendre i celebrar la santa Missa en llatí, a més d'utilitzar textos llatins i cantar en gregorià; es procurarà que els mateixos fidels coneguin les oracions més comunes en llatí i que cantin en gregorià algunes parts de la litúrgia.¹⁸⁴

Celebracions eucarístiques en petits grups

63. Una situació molt diferent és la que es dona en algunes circumstàncies pastorals en les quals, precisament per a aconseguir una participació més conscient, activa i fructuosa, s'afavoreixen les

celebracions en petits grups. Fins i tot reconeixent el valor formatiu que tenen aquestes iniciatives, convé precisar que han d'estar en harmonia amb el conjunt del projecte pastoral de la diòcesi. En efecte, les esmentades experiències perdrien el seu caràcter pedagògic si se les considerés com antagonistes o paral·leles respecte la vida de l'Església particular. Referent a això, el Sínode ha subratllat alguns criteris a què atènyer-se: els grups petits han de servir per unificar la comunitat parroquial, no per fragmentar-la; això ha de ser avaluat en la praxi concreta; aquests grups han d'afavorir la participació fructuosa de tota l'assemblea i preservar en la mesura possible la unitat de cada família en la vida litúrgica.¹⁸⁵

*La celebració participada
interiorment*

Catequesi mistagògica

64. La gran tradició litúrgica de l'Església ens ensenya que, per a una participació fructuosa, és necessari esforçar-se a correspondre personalment al misteri que se celebra mitjançant l'ofertament a Déu de la pròpia vida, en unió amb el sacrifici de Crist per la salvació del món sencer. Per aquest motiu, el Sínode dels Bisbes ha recomanat que els fidels tinguin una actitud coherent entre les disposicions interiors i els gests i les paraules. Si faltés aquesta, les nostres celebracions, per molt animades que fossin, correrien el risc de caure en el ritualisme. Així doncs, s'ha de promoure una educació en la fe eucarística que disposi els fidels a viure personalment el que se celebra. Davant de la importància essencial d'aquesta *participatio* personal i conscient, quins poden ser els instruments formatius idonis? Referent a això, els Pares sinodals han proposat unànimement una

catequesi de caràcter mistagògic que porti els fidels a endinsar-se cada vegada més en els misteris celebrats.

186 En particular, pel que es refereix a la relació entre *l'ars celebrandi*

il'actuosa participatio, s'ha d'afirmar abans que res que «la millor

catequesi sobre l'Eucaristia és

l'Eucaristia mateixa ben celebrada».

187 En efecte, per la seva pròpia naturalesa, la litúrgia té una eficàcia pròpia per introduir els fidels en el coneixement del misteri celebrat.

Precisament per això, l'itinerari formatiu del cristià en la tradició més antiga de l'Església, fins i tot sense descuidar la comprensió sistemàtica dels continguts de la fe, va tenir sempre un caràcter d'experiència, en el qual era determinant el trobament viu i persuasiu amb Crist, anunciat per autèntics testimonis. En aquest sentit, allò que introdueix en els misteris és abans que res el testimoni. L'esmentat trobament s'endinsa en la catequesi i té la seva

font i el seu cim al en la celebració de l'Eucaristia. D'aquesta estructura fonamental de l'experiència cristiana, neix l'exigència d'un itinerari mistagògic en el qual s'han de tenir sempre presents tres elements:

a) Abans que res, *la interpretació dels ritus a la llum dels esdeveniments salvífics*, segons la tradició viva de l'Església. Efectivament, la celebració de l'Eucaristia conté en la seva infinita riquesa contínues referències a la història de la salvació. En Crist crucificat i ressuscitat podem celebrar veritablement el centre que recapitula tota la realitat (cf. Ef 1,10). Des del principi, la comunitat cristiana ha llegit els esdeveniments de la vida de Jesús, i en particular el misteri pasqual, en relació amb tot l'itinerari veterotestamentari.

b) A més, la catequesi mistagògica ha d'introduir en el significat dels signes continguts en els ritus. Aquesta comesa és particularment urgent en una època com l'actual, tan imbuïda per la tecnologia, en la qual es corre el risc de perdre la capacitat perceptiva dels signes i símbols. Més que informar, la catequesi mistagògica ha de despertar i educar la sensibilitat dels fidels davant del llenguatge dels signes i gests que, units a la paraula, constitueixen el ritu.

c) Finalment, la catequesi mistagògica ha d'ensenyar el significat dels ritus en relació amb la vida cristiana en totes les seves facetes, com el treball i els compromisos, el pensament i l'afecte, l'activitat i el descans. Forma part de l'itinerari mistagògic subratllar la relació entre els misteris celebrats en el ritu i la responsabilitat missionera dels fidels. En aquest sentit, el

resultat final de la mistagogia és prendre consciència que la pròpia vida és transformada progressivament pels sants misteris celebrats. L'objectiu de tota l'educació cristiana, d'altra banda, és formar el fidel com un «home nou», amb una fe adulta, que el faci capaç de testimoniar en el propi ambient l'esperança cristiana que l'anima.

Per desenvolupar en les nostres comunitats eclesials aquesta tasca educativa, cal comptar amb formadors ben preparats. Certament, tot el Poble de Déu ha de sentir-se compromès en aquesta formació. Cada comunitat cristiana està cridada a ser un àmbit pedagògic que introdueix en els misteris que se celebren en la fe. Referent a això, durant el Sínode, els Pares han subratllat la conveniència d'una major participació de les comunitats de vida consagrada, dels moviments i altres grups que, pels seus propis

carismes, poden aportar un impuls renovat a la formació cristiana.¹⁸⁸ També en el nostre temps l'Esperit Sant prodiga l'efusió dels seus dons per sostenir la missió apostòlica de l'Església, a la qual correspon difondre la fe i educar-la fins a la maduresa.¹⁸⁹

La veneració de l'Eucaristia

65. Un signe convincent de l'eficàcia que la catequesi eucarística té en els fidels és sens dubte el creixement en ells del sentit del misteri de Déu present entre nosaltres. Això es pot comprovar a través de manifestacions específiques de veneració de l'Eucaristia, cap a la qual l'itinerari mistagògic ha d'introduir els fidels.¹⁹⁰ Penso, en general, en la importància dels gests i de la postura, com agenollar-se durant els moments principals de la pregària eucarística. Per adequar-se a la legítima diversitat dels signes

que s'usen en el context de les diferents cultures, cadascú ha de viure i expressar que és conscient de trobar-se en tota celebració davant de la majestat infinita de Déu, que arriba a nosaltres de manera humil en els signes sacramentals.

Adoració i pietat eucarística

La relació intrínseca entre celebració i adoració

66. Un dels moments més intensos del Sínode va ser quan, acompanyats de molts fidels, ens vàrem desplaçar a la Basílica de Sant Pere per a l'adoració eucarística. Amb aquest gest d'oració, l'assemblea dels Bisbes va voler cridar l'atenció, no només amb paraules, sobre la importància de la relació intrínseca entre celebració eucarística i adoració. En aquest aspecte significatiu de la fe de l'Església es troba un dels elements decisius del camí eclesial realitzat després de la renovació litúrgica

volguda pel Concili Vaticà II. Mentre la reforma feia els seus primers passos, de vegades no es va percebre de manera prou clara la relació intrínseca entre la santa Missa i l'adoració del Santíssim Sagrament. Una objecció difosa llavors es basava, per exemple, en l'observació que el Pa eucarístic no hauria estat donat per ser contemplat, sinó per ser menjat. En realitat, a la llum de l'experiència d'oració de l'Església, l'esmentada contraposició es va mostrar mancada de tot fonament. Ja deia sant Agustí: «*Nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit; [...] peccemus non adorant* - Ningú no menja d'aquesta carn sense abans adorar-la [...], pecaríem si no l'adoréssim».191 En efecte, en l'Eucaristia el Fill de Déu ve a trobar-nos i desitja unir-se a nosaltres; l'adoració eucarística no és sinó la continuació òbvia de la celebració eucarística, la qual és en ella mateixa l'acte més gran d'adoració de

l'Església.¹⁹² Rebre l'Eucaristia significa adorar el que rebem. Precisament així, i només així, ens fem una sola cosa amb Ell i, en certa manera, pregustem anticipadament la bellesa de la litúrgia celestial. L'adoració fora de la santa Missa prolonga i intensifica el que ha esdevingut en la mateixa celebració litúrgica. En efecte, «només en l'adoració pot madurar una acollida profunda i veritable. I precisament en aquest acte personal de trobament amb el Senyor madura després també la missió social continguda en l'Eucaristia i que vol trencar les barreres no només entre el Senyor i nosaltres, sinó també i sobretot les barreres que ens separen els uns dels altres».¹⁹³

La pràctica de l'adoració eucarística

67. Per tant, unit a l'assemblea sinodal, recomano ardentment als Pastors de l'Església i al Poble de Déu

la pràctica de l'adoració eucarística, tant personal com comunitaria.¹⁹⁴ Referent a això, serà de gran ajuda una catequesi adequada en la qual s'expliqui als fidels la importància d'aquest acte de culte que permet viure més profundament i amb major fruit la celebració litúrgica. A més, quan sigui possible, sobretot en els llocs amb més població, serà convenient indicar les esglésies o oratoris que es poden dedicar a l'adoració perpètua. Recomano també que en la formació catequètica, sobretot en el cicle de preparació per a la Primera Comunió, s'iniciï als nens en el significat i la bellesa de ser al costat de Jesús, fomentant la sorpresa per la seva presència en l'Eucaristia.

A més, voldria expressar admiració i suport als Instituts de vida consagrada els membres dels quals dediquen una part important del seu temps a l'adoració eucarística.

D'aquesta manera ofereixen a tots l'exemple de persones que es deixen plasmar per la presència real del Senyor. Alhora, desitjo animar a les associacions de fidels, així com a les Confraries, que tenen aquesta pràctica com un compromís especial, que són així ferment de contemplació per a tota l'Església i crida a la centralitat de Crist per a la vida dels individus i de les comunitats.

Formes de devoció eucarística

68. La relació personal que cada fidel estableix amb Jesús, present en l'Eucaristia, el posa sempre en contacte amb tota la comunió eclesial, fent que prengui consciència de la seva pertinença al Cos de Crist. Per això, a més de convidar els fidels a trobar personalment temps per estar en oració davant del Sagrament de l'altar, demano a les parròquies i a altres grups eclesials que promoguin

moments d'adoració comunitària. Òbviament, conserven tot el seu valor les formes de devoció eucarística ja existents. Penso, per exemple, en les processons eucarístiques, sobretot la processó tradicional en la solemnitat del Corpus Christi, en la pràctica pietosa de les Quaranta Hores, en els Congressos eucarístics locals, nacionals i internacionals, i en altres iniciatives anàlogues. Aquestes formes de devoció, degudament actualitzades i adaptades a les diverses circumstàncies, mereixen ser conreades també avui.¹⁹⁵

El lloc del sagrari en l'Església

69. Sobre la importància de la reserva eucarística i de l'adoració i veneració del sagrament del sacrifici de Crist, el Sínode dels Bisbes ha reflexionat sobre l'adequada col·locació del sagrari en les nostres esglésies.¹⁹⁶ En efecte, això ajuda a

reconèixer la presència real de Crist en el Santíssim Sagrament. Per tant, és necessari que el lloc en el qual es conserven les espècies eucarístiques sigui identificat fàcilment per qualsevol que entri a l'església, gràcies també al llantió encès. Per això, s'ha de tenir en compte l'estructura arquitectònica de l'edifici sacre: a les esglésies on no hi ha capella del Santíssim Sagrament, i el sagrari és a l'altar major, convé continuar usant l'esmentada estructura per a la conservació i adoració de l'Eucaristia, evitant posar-lo davant de la seu del celebrant. A les esglésies noves convé preveure que la capella del Santíssim sigui a prop del presbiteri; i si això no fos possible, és preferible posar el sagrari al presbiteri, prou alt, al centre de l'absis, o bé en un altre punt on resulti ben visible. Tots aquests detalls ajuden a donar dignitat al sagrari, de l'aspecte artístic del qual també cal tenir-ne

cura. Òbviament, s'ha tenir en compte el que diu referent a això l'Ordenació General del Missal Romà. 197 En tot cas, el judici últim en aquesta matèria correspon al Bisbe diocesà.

TERCERA PART.

EUCARISTIA, MISTERI QUE S'HA DE VIURE

«A mi m'ha enviat el Pare que viu, i jo visc gràcies al Pare; igualment els qui em mengen a mi viuran gràcies a mi» (Jn 6,57) *Forma eucarística de la vida cristiana*

El culte espiritual – logiké latreía (Rm 12,1)

70. El Senyor Jesús, que per nosaltres s'ha fet aliment de veritat i d'amor, parlant del do de la seva vida ens assegura que «qui menja aquest pa, viurà per sempre» (Jn 6,51). Però aquesta «vida eterna» s'inicia en

nosaltres ja en aquest temps pel canvi que el do eucarístic realitza en nosaltres: «Els qui em mengen a mi viuran gràcies a mi » (Jn 6,57).

Aquestes paraules de Jesús ens permeten comprendre com el misteri «cregut» i «celebrat» conté per ell mateix un dinamisme que fa d'ell principi de vida nova en nosaltres i forma de l'existència cristiana. En efecte, combregant el Cos i la Sang de Jesucrist participem de la vida divina d'una manera cada vegada més adulta i conscient. Anàlogament al que sant Agustí diu en les *Confessions* sobre el *Logos* etern, aliment de l'ànima: posant en relleu el seu caràcter paradoxal, el sant Doctor imagina que li diu: «Sóc el menjar dels grans: creixes, i em menjaràs, sense que per això em transformi en tu, com l'aliment de la teva carn; sinó que tu et transformaràs en mi».198 En efecte, no és l'aliment eucarístic el que es transforma en nosaltres, sinó que som nosaltres els que gràcies a

ell acabem per ser canviats
misteriosament. Crist ens alimenta
unint-nos a ell; «Ens atreu cap a ell».
199

La Celebració eucarística apareix
aquí amb tota la seva força com a
font i cimal de l'existència eclesial, ja
que expressa, alhora, tant l'inici com
el compliment del culte nou i
definitiu, la *logiké latreía*.²⁰⁰

Referent a això, les paraules de sant
Pau als Romans són la formulació
més sintètica de com l'Eucaristia
transforma tota la nostra vida en
culte espiritual agradable a Déu: «Per
la misericòrdia que Déu ens té, us
exhorto a oferir-vos vosaltres
mateixos com una víctima viva,
santa i agradable a Déu: aquest ha de
ser el vostre culte veritable» (Rm
12,1). En aquesta exhortació es veu la
imatge del nou culte com a ofrena
total de la pròpia persona en
comunió amb tota l'Església. La
insistència de l'Apòstol sobre l'ofrena

dels nostres cossos subratlla la concreció humana d'un culte que és al contrari que desencarnat. A aquest propòsit, el sant d'Hipona ens continua recordant que «aquest és el sacrifici dels cristians: és a dir, arribar a ser molts en un sol cos en Crist. L'Església celebra aquest misteri amb el sagrament de l'altar, que els fidels coneixen bé, i en el que se'ls mostra clarament que el que s'ofereix és ella mateixa».201 En efecte, la doctrina catòlica afirma que l'Eucaristia, com a sacrifici de Crist, és també sacrifici de l'Església, i per tant dels fidels.202 La insistència sobre el sacrifici - «fer sagrat» - expressa aquí tota la densitat existencial que es troba implicada en la transformació de la nostra realitat humana guanyada per Crist (cf. Flp 3,12).

Eficàcia integradora del culte eucarístic

71. El nou culte cristià inclou tots els aspectes de la vida, transfigurant-la: «Tant si menges com si beues, com si feu una altra cosa, feu-ho tot a glòria de Déu» (1 Co 10,31). El cristià està cridat a expressar en cada acte de la seva vida el veritable culte a Déu.

D'aquí pren forma la naturalesa intrínsecament eucarística de la vida cristiana. L'Eucaristia, en implicar la realitat humana concreta del creient, fa possible, dia a dia, la transfiguració progressiva de l'home, cridat per la gràcia a ser imatge del Fill de Déu (cf. Rm 8,29 s.). Tot allò que hi ha d'autènticament humà - pensaments i afectes, paraules i obres - troba en el sagrament de l'Eucaristia la forma adequada per ser viscut en plenitud. Apareix aquí tot el valor antropològic de la novetat radical portada per Crist amb l'Eucaristia: el culte a Déu en la vida humana no pot quedar relegat a un moment particular i privat, sinó que, per la seva naturalesa, tendeix a

impregnar qualsevol aspecte de la realitat de l'individu. El culte agradable a Déu es converteix així en una nova manera de viure totes les circumstàncies de l'existència, en la qual cada detall queda exaltat en ser viscut dins de la relació amb Crist i com ofrena a Déu. La glòria de Déu és l'home vivent (cf. 1 Co 10,31). I la vida de l'home és la visió de Déu.²⁰³

«Iuxta dominicam viventes» – Viure segons el diumenge

72. Aquesta novetat radical que l'Eucaristia introdueix en la vida de l'home ha estat present en la consciència cristiana des del principi. Els fidels han percebut de seguida l'influx profund que la Celebració eucarística exercia sobre el seu estil de vida. Sant Ignasi d'Antioquia expressava aquesta veritat qualificant els cristians com «els qui han arribat a la nova esperança», i els presentava com els que viuen

«segons el diumenge» (*iuxta dominicam viventes*).²⁰⁴ Aquesta fórmula del gran màrtir d'Antioquia il·lumina clarament la relació entre la realitat eucarística i la vida cristiana en la seva quotidianitat. El costum característic dels cristians de reunir-se el primer dia després del dissabte per celebrar la resurrecció de Crist - segons el relat de sant Justí màrtir²⁰⁵ - és el fet que defineix també la forma de l'existència renovada pel trobament amb Crist. La fórmula de sant Ignasi - «viure segons el diumenge» - subratlla també el valor paradigmàtic que aquest dia sant posseeix respecte a qualsevol altre dia de la setmana. En efecte, la seva diferència no està simplement en deixar les activitats habituals, com una espècie de parèntesi dins del ritme normal dels Dies. Els cristians sempre han viscut aquest dia com el primer de la setmana, perquè en ell es fa memòria de la radical novetat portada per

Crist. Així doncs, diumenge és el dia en què el cristià troba aquesta forma eucarística de la seva existència i a la que està cridat a viure constantment. «Viure segons el diumenge» vol dir viure conscients de l'alliberament portat per Crist i desenvolupar la pròpia vida com ofrena de nosaltres mateixos a Déu, perquè la seva victòria es manifesti plenament a tots els homes a través d'una conducta renovada íntimament.

Viure el precepte dominical

73. Els Pares sinodals, conscients d'aquest nou principi de vida que l'Eucaristia posa en el cristià, han reafirmat la importància del precepte dominical per a tots els fidels, com a font de llibertat autèntica, per poder viure cada dia segons el que han celebrat en el «dia del Senyor». En efecte, la vida de fe perilla quan ja no s'estableixi el desig de participar en la Celebració

eucarística, en la qual es fa memòria de la victòria pasqual. Participar en l'assemblea litúrgica dominical, juntament amb tots els germans i germanes amb els quals es forma un sol cos en Jesucrist, és una cosa que la consciència cristiana reclama i que alhora la forma. Perdre el sentit del diumenge, com a dia del Senyor per santificar, és símptoma d'una pèrdua del sentit autèntic de la llibertat cristiana, la llibertat dels fills de Déu.

206 Referent a això, són boniques les observacions del meu venerat predecessor Joan Pau II a la Carta apostòlica *Dies Domini*.²⁰⁷ a propòsit de les diverses dimensions del diumenge per als cristians: aquest és *Dies Domini*, amb referència a l'obra de la creació; *Dies Christi* com a dia de la nova creació i del do de l'Esperit Sant que ens dóna el Senyor Ressuscitat; *Dies Ecclesiae* com a dia en què la comunitat cristiana es congrega per a la celebració; *Dies*

hominis com a dia d'alegria, descans i caritat fraterna.

Per tant, aquest dia es mostra com a festa primordial en la qual cada fidel, en l'ambient en el qual viu, pot ser anunciador i custodi del sentit del temps. En efecte, d'aquest dia brolla el sentit cristià de l'existència i una nova manera de viure el temps, les relacions, el treball, la vida i la mort. Per tant, és bo que en el dia del Senyor els grups eclesials organitzin entorn de la Celebració eucarística dominical manifestacions pròpies de la comunitat cristiana: trobades d'amistat, iniciatives per formar la fe de nens, joves i adults, peregrinacions, obres de caritat i diversos moments d'oració. Davant d'aquests valors tan importants - encara que el dissabte a la tarda, des de les primeres Vigílies, ja pertanyi al diumenge i estigui permès complir el precepte dominical- és precis recordar que el diumenge mereix ser

santificat en ell mateix, perquè no acabi essent un dia «buit de Déu».208

El sentit del descans i del treball

74. És particularment urgent en el nostre temps recordar que el dia del Senyor és també el dia de descans de la feina. Esperem amb gran interès que la societat civil també ho reconegui així, a fi que sigui possible alliberar-se de les activitats laborals sense sofrir per això cap perjudici. En efecte, els cristians, en certa relació amb el sentit del dissabte en la tradició jueva, han considerat el dia del Senyor també com el dia del descans del treball quotidià. Això té un significat propi perquè constitueix una *relativització* del treball, que ha d'estar orientat a l'home: el treball és per a l'home i no l'home per al treball. És fàcil intuir que així es protegeix l'home, al qual s'emancipa d'una possible forma d'esclavitud. Com he tingut ocasió

d'afirmar, «el treball revesteix una importància primària per a la realització de l'home i el desenvolupament de la societat, i per això és precís que s'organitzi i desenvolupi sempre amb ple respecte vers la dignitat humana i al servei del bé comú. Alhora, és indispensable que l'home no es deixi dominar pel treball, que no l'idolatri, pretenent trobar en ell el sentit últim i definitiu de la vida».209 En el dia consagrat a Déu és on l'home comprèn el sentit de la seva vida i també de l'activitat laboral.210

Assemblees dominicals en absència de sacerdot

75. En aprofundir en el sentit de la Celebració dominical per a la vida del cristià, es planteja espontàniament el problema de les comunitats cristianes en les quals falta el sacerdot i on, per tant, no és possible celebrar la santa Missa el

dia del Senyor. Referent a això, s'ha de reconèixer que ens trobem davant de situacions bastant diferents entre elles. El Sínode, abans que res, ha recomanat als fidels apropar-se a una de les esglésies de la diòcesi en la qual hi hagi garantida la presència del sacerdot, encara que això els demani un cert sacrifici.²¹¹ En canvi, allà on les grans distàncies fan pràcticament impossible la participació en l'Eucaristia dominical, és important que les comunitats cristianes es reunixin igualment per lloar el Senyor i fer memòria del dia dedicat a Ell.

Tanmateix, això s'ha de realitzar en el context d'una adequada instrucció sobre la diferència entre la santa Missa i les assemblees dominicals en absència de sacerdot. L'atenció pastoral de l'Església s'expressa en aquest cas vigilant que la litúrgia de la Paraula, organitzada sota la direcció d'un diaca o d'un responsable de la comunitat, al qual

se li ha confiat degudament aquest ministeri per l'autoritat competent, es compleixi segons un ritual específic elaborat per les Conferències episcopals i aprovat per elles per aquesta finalitat.²¹²

Recordo que correspon als Ordinaris concedir la facultat de distribuir la comunió en les esmentades litúrgies, valorant acuradament la conveniència de l'opció. A més, s'ha d'evitar que les esmentades assemblees provoquin confusió sobre el paper central del sacerdot i la dimensió sacramental en la vida de l'Església. La importància del paper dels laics, a qui s'ha d'agrair la seva generositat al servei de les comunitats cristianes, mai no ha d'ocultar el ministeri insubstituïble dels sacerdots per a la vida de l'Església.²¹³ Així doncs, s'ha de vigilar atentament que les assemblees sense sacerdot no portin a punts de vista eclesiològics en contrast amb la veritat de l'Evangelí i

la tradició de l'Església. És més, haurien de ser ocasions privilegiades per demanar a Déu que enviï sants sacerdots. Referent a això, és commovedor el que escrivia el Papa Joan Pau II a la *Carta als Sacerdots* per al Dijous Sant de 1979, recordant aquells llocs en els que la gent, privada del sacerdot per part del règim dictatorial, es reunia en una església o santuari, posava sobre l'altar l'estola que encara conservava i recitava les oracions de la litúrgia eucarística, fent silenci «en el moment que correspon a la transsubstanciació», donant així testimoni de com «ardentment desitgen escoltar les paraules que només els llavis d'un sacerdot poden pronunciar eficaçment».214

Precisamente en aquesta perspectiva, tenint en compte el bé incomparable que es deriva de la celebració del Sacrifici eucarístic, demano a tots els sacerdots una activa i concreta disponibilitat per visitar el més

sovint possible les comunitats confiades a la seva atenció pastoral, perquè no romanguin massa temps sense el Sagrament de la caritat.

Una forma eucarística de la vida cristiana, la pertinença eclesial

76. La importància del diumenge com a *Dies Ecclesiae* ens porta a la relació intrínseca entre la victòria de Jesús sobre el mal i sobre la mort i la nostra pertinença al seu Cos eclesial. En efecte, el Dia del Senyor tot cristià descobreix també la dimensió comunitària de la pròpia existència redimida. Participar en l'acció litúrgica, combregar amb el Cos i la Sang de Crist vol dir, alhora, fer cada vegada més íntima i profunda la nostra pertinença a Ell, que ha mort per nosaltres (cf. 1 Co 6,19 s.; 7,23). Veritablement, qui s'alimenta de Crist viu per Ell. El sentit profund de la *communio sanctorum* s'entén en relació amb el Misteri eucarístic. La

comunió té sempre i de manera inseparable una connotació vertical i una d'horitzontal: comunió amb Déu i comunió amb els germans i germanes. Les dues dimensions es troben misteriosament en el do eucarístic. «On es destrueix la comunió amb Déu, que és comunió amb el Pare, amb el Fill i amb l'Esperit Sant, es destrueix també l'arrel i la font de la comunió amb nosaltres. I on no es viu la comunió entre nosaltres, tampoc no és viva i veritable la comunió amb el Déu Trinitari».215 Així doncs, cridats a ser membres de Crist i, per tant, membres els uns dels altres (cf. 1 Co 12,27), formem una realitat fundada ontològicament en el Baptisme i alimentada per l'Eucaristia, una realitat que requereix una resposta sensible en la vida de les nostres comunitats.

La forma eucarística de la vida cristiana és sens dubte una forma

eclesial i comunitària. La manera concreta en la qual cada fidel pot experimentar la seva pertinença al Cos de Crist es realitza a través de la diòcesi i les parròquies, com estructures fonamentals de l'Església en un territori particular.

Associacions, moviments eclesials i noves comunitats -amb la vitalitat dels seus carismes concedits per l'Esperit Sant per al nostre temps-, així com també els Instituts de vida consagrada, han d'oferir la seva contribució específica per afavorir en els fidels la percepció de pertànyer al Senyor (cf. Rm 14,8). El fenomen de la secularització, que comporta aspectes marcadament individualistes, ocasiona els seus efectes deleteris sobretot en les persones que s'aïllen, i per l'escàs sentit de pertinença. El cristianisme, des dels seus inicis, suposa sempre una companyia, una xarxa de relacions vivificades contínuament per l'escolta de la Paraula, la

Celebració eucarística i animades per l'Esperit Sant.

Espiritualitat i cultura eucarística

77. És significatiu que els Pares sinodals hagin afirmat que «els fidels cristians necessiten una comprensió més profunda de les relacions entre l'Eucaristia i la vida quotidiana. L'espiritualitat eucarística no és només participació en la Missa i devoció al Santíssim Sagrament. Inclou la vida sencera».216 Aquesta consideració té avui un particular significat per a tots nosaltres. S'ha de reconèixer que un dels efectes més greus de la secularització, esmentada abans, consisteix en haver relegat la fe cristiana al marge de l'existència, com si fos una mica inútil respecte el desenvolupament concret de la vida dels homes. El fracàs d'aquesta manera de viure «com si Déu no existís» està ara a la vista de tots. Avui es necessita redescobrir que

Jesucrist no és una simple convicció privada o una doctrina abstracta, sinó una persona real l'entrada de la qual en la història és capaç de renovar la vida de tots. Per això l'Eucaristia, com a font i cimal de la vida i de la missió de l'Església, s'ha de traduir en espiritualitat, en vida «segons l'esperit» (cf. Rm 8,4 s.; Ga 5,16.25). Resulta significatiu que sant Pau, en el passatge de la Carta als Romans on convida a viure el nou culte espiritual, esmenta alhora la necessitat de canviar la pròpia manera de viure i pensar: «No us emmotlleu al món present; deixeu-vos transformar i renoveu el vostre interior, perquè pugueu reconèixer quina és la voluntat de Déu, allò que és bo, agradable a ell i perfecte» (12,2). D'aquesta manera, l'Apòstol de la gent subratlla la relació entre el veritable culte espiritual i la necessitat d'entendre d'una manera nova la vida i viure-la. La renovació de la mentalitat és part integrant de

la forma eucarística de la vida cristiana, «així ja no serem més com infants, moguts d'ací d'allà i portats a la deriva pel vent de qualsevol doctrina » (Ef 4,14).

Eucaristia y evangelització de les cultures

78. De tot l'exposat es desprèn que el Misteri eucarístic ens fa entrar en diàleg amb les diferents cultures, encara que en cert sentit també les desafia.²¹⁷ Se ha de reconèixer el caràcter intercultural d'aquest nou culte, d'aquesta *logiké latreía*. La presència de Jesucrist i l'efusió de l'Esperit Sant són esdeveniments que poden confrontar-se sempre amb cada realitat cultural, per fermentar-la evangèlicament. Per tant, això comporta el compromís de promoure amb convicció l'evangelització de les cultures, amb la consciència que el mateix Crist és la veritat de tot home i de tota la història humana.

L'Eucaristia es converteix en criteri de valorització de tot el que el cristià troba en les diferents expressions culturals. En aquest important procés podem escoltar les molt significatives paraules de sant Pau, el qual, en la seva primera Carta als Tessalonicencs, exhorta: «Examineu-ho tot, i quedeu-vos amb el que és bo» (5,21).

Eucaristia i fidels laics

79. En Crist, Cap de l'Església que és el seu Cos, tots els cristians formen el «llinatge escollit, casa reial, comunitat sacerdotal, nació santa, poble que Déu s'ha reservat, perquè proclameu la lloança d'aquell qui us ha cridat de les tenebres a la seva llum admirable» (1 P 2,9).

L'Eucaristia, com a misteri que s'ha de viure, s'ofereix a cada persona en la condició en la qual es troba, fent que visqui quotidianament la novetat cristiana en la seva situació

existencial. Ja que el Sacrifici eucarístic alimenta i fa créixer en nosaltres el que ja se'ns ha donat en el Baptisme, pel qual tots estem cridats a la santedat,²¹⁸ això hauria d'aflorar i manifestar-se també en les situacions o estats de vida en les quals es troba cada cristià. Aquest, vivint la pròpia vida com a vocació, es converteix dia rere dia en culte agradable a Déu. A partir de la reunió litúrgica, el Sagrament de l'Eucaristia ens compromet en la realitat quotidiana perquè tot es faci a glòria de Déu.

Ja que el món és «el camp» (Mt 13,38) en el que Déu posa els seus fills com a bona llavor, els laics cristians, en virtut del Baptisme i de la Confirmació, i enfortits per l'Eucaristia, estan cridats a viure la novetat radical portada per Crist precisament en les condicions comunes de la vida.²¹⁹ Han de conrear el desig que l'Eucaristia

influeixi cada vegada més
profundament en la seva vida
quotidiana, convertint-los en
testimonis visibles en el seu propi
ambient de feina i en tota la societat.
220 Animo de manera particular les
famílies perquè aquest Sagrament
sigui font de força i inspiració.
L'amor entre l'home i la dona,
l'acollida de la vida i la tasca
educativa es revelen com a àmbits
privilegiats en què l'Eucaristia pot
mostrar la seva capacitat de
transformar l'existència i omplir-la
de sentit.221 Els Pastors no han de
deixar mai de recolzar, educar i
animar els fidels laics a viure
plenament la seva pròpia vocació a
la santedat dins del món, al qual Déu
ha estimat tant que li ha lliurat al seu
Fill perquè el salvi (cf. Jn 3,16).

Eucaristia i espiritualitat sacerdotal

80. La forma eucarística de
l'existència cristiana es manifesta de

manera particular en l'estat de vida sacerdotal. L'espiritualitat sacerdotal és intrínsecament eucarística. La llavor d'aquesta espiritualitat es pot trobar en les paraules que el Bisbe pronuncia en la litúrgia de l'Ordenació: «Rep l'ofrena del poble sant per presentar-la a Déu.

Considera el que realitzes i imita el que commemores, i conforma la teva vida amb el misteri de la creu del Senyor».222 El sacerdot, per donar a la seva vida una forma eucarística cada vegada més plena, ja en el període de formació i després en els anys successius, ha de dedicar temps a la vida espiritual.223 Ell està cridat a ser sempre un autèntic cercador de Déu, i a la vegada a romandre proper a les preocupacions dels homes. Una vida espiritual intensa li permetrà entrar més profundament en comunió amb el Senyor i l'ajudarà a deixar-se guanyar per l'amor de Déu, donant-ne testimoni en totes les circumstàncies, encara que siguin

difícils i ombrívols. Per això, juntament amb els Pares del Sínode, recomano als sacerdots «la celebració quotidiana de la santa Missa, encara que no hi hagi participació de fidels».224 Aquesta recomanació està en consonància abans que res amb el valor objectivament infinit de cada Celebració eucarística; i, a més, està motivat per la seva singular eficàcia espiritual, perquè si la santa Missa es viu amb atenció i amb fe, és formativa en el sentit més profund de la paraula, perquè promou la conformació amb Crist i consolida el sacerdot en la seva vocació.

Eucaristia i vida consagrada

81. En el context de la relació entre l'Eucaristia i les diverses vocacions eclesials resplendeix de manera particular «el testimoni profètic de les consagrades i dels consagrats, que troben en la Celebració eucarística i

en l'adoració la força per al seguiment radical del Crist obedient, pobre i cast».225 Els consagrats i les consagrades, fins i tot exercint molts serveis en el camp de la formació humana, en l'atenció als pobres, en l'ensenyament o en l'assistència als malalts, saben que l'objectiu principal de la seva vida és «la contemplació de les coses divines i la unió assídua amb Déu».226 La contribució essencial que l'Església espera de la vida consagrada és més en l'ordre de l'ésser que en el del fer. En aquest context, voldria subratllar la importància del testimoni virginal precisament en relació amb el misteri de l'Eucaristia. En efecte, a més de la relació amb el celibat sacerdotal, el Misteri eucarístic manifesta una relació intrínseca amb la virginitat consagrada, ja que és expressió de la consagració exclusiva de l'Església a Crist, que ella amb fidelitat radical i fecunda acull com el seu Espòs.227 La virginitat

consagrada troba en l'Eucaristia inspiració i aliment per al seu lliurament total a Crist. A més, en l'Eucaristia obté consol i impuls per ser, també en el nostre temps, signe de l'amor gratuït i fecund de Déu envers la humanitat. A través del seu testimoni específic, la vida consagrada es converteix objectivament en referència i anticipació d'aquelles «noces de l'Anyell» (Ap 19,7-9), meta de tota la història de la salvació. En aquest sentit, és una crida eficaç a l'horitzó escatològic que tot home necessita per poder orientar les seves pròpies opcions i decisions de vida.

Eucaristia i transformació moral

82. Descobrir la bellesa de la forma eucarística de la vida cristiana ens porta a reflexionar també sobre la força moral que l'esmentada forma produeix per defensar l'autèntica llibertat dels fills de Déu. Amb això

desitjo recordar una temàtica sorgida en el Sínode sobre la relació entre la forma eucarística de la vida i transformació moral. El Papa Joan Pau II afirmava que la vida moral «posseeix el valor d'un "culte espiritual" (Rm 12,1; cf. Flp 3,3) que neix i s'alimenta d'aquella inesgotable font de santedat i glorificació de Déu que són els sacraments, especialment l'Eucaristia; en efecte, participant en el sacrifici de la Creu, el cristià combrega amb l'amor de donació de Crist i es capacita i compromet a viure aquesta mateixa caritat en totes les seves actituds i comportaments de vida».228 En definitiva, «en el "culte" mateix, en la comunió eucarística, està inclòs alhora el ser estimat i l'estimar als altres. Una Eucaristia que no comporti un exercici pràctic de l'amor és fragmentària en ella mateixa».229

Aquesta referència al valor moral del culte espiritual no s'ha d'interpretar en clau moralista. És abans que res el joiós descobriment del dinamisme de l'amor al cor que acull el do del Senyor, s'abandona a Ell i troba la veritable llibertat. La transformació moral que comporta el nou culte instituït per Crist, és una tensió i un desig cordial de correspondre a l'amor del Senyor amb tot el propi ser, malgrat la consciència de la pròpia fragilitat. Tot això està ben reflectit en el relat evangèlic de Zaqueu (cf. Lc 19,1-10). Després d'haver allotjat Jesús a casa seva, el públicà es va veure completament transformat: decideix donar la meitat dels seus béns als pobres i en torna quatre vegades més a qui havia robat. L'impuls moral, que neix d'acollir Jesús ala nostra vida, brolla de la gratitud per haver experimentat la immerescuda proximitat del Senyor.

Coherència eucarística

83. És important notar el que els Pares sinodals l'han denominat *coherència eucarística*, a la qual està cridada objectivament la nostra vida. En efecte, el culte agradable a Déu mai no és un acte merament privat, sense conseqüències en les nostres relacions socials: al contrari, exigeix el testimoni públic de la pròpia fe. Òbviament, això val per a tots els batejats, però té una importància particular per als qui, per la posició social o política que ocupen, han de prendre decisions sobre valors fonamentals, com el respecte i la defensa de la vida humana, des de la seva concepció fins al seu final natural, la família fundada en el matrimoni entre home i dona, la llibertat d'educació dels fills i la promoció del bé comú en totes les seves formes.²³⁰ Aquests valors no són negociables. Així doncs, els polítics i els legisladors catòlics,

conscients de la seva greu responsabilitat social, han de sentir-se particularment interpel·lats per la seva consciència, rectament formada, per presentar i recolzar lleis inspirades en els valors fonamentats en la naturalesa humana.²³¹ Això té a més una relació objectiva amb l'Eucaristia (cf. 1 Co 11,27-29). Els Bisbes han de cridar constantment l'atenció sobre aquests valors. Això és part de la seva responsabilitat envers el ramat que els ha estat confiat.²³²

Eucaristia, misteri que s'ha d'anunciar

Eucaristia i missió

84. En l'homilia de la Celebració eucarística amb què vaig iniciar solemnement el meu ministeri en la Càtedra de Pere, deia: «No hi ha res més bonic que haver estat atrapats, sorpresos, per l'Evangelí, per Crist. Res més bell que conèixer-lo i

comunicar als altres l'amistat amb ell».233 Aquesta afirmació assumeix una major intensitat si pensem en el Misteri eucarístic. En efecte, no podem guardar per a nosaltres l'amor que celebrem en el Sagrament. Aquest exigeix per la seva naturalesa ser comunicat a tots. El que el món necessita és l'amor de Déu, trobar Crist i creure en Ell. Per això l'Eucaristia no és només font i cimal de la vida de l'Església; ho és també de la seva missió: «Una Església autènticament eucarística és una Església missionera».234 També nosaltres podem dir als nostres germans amb convicció: «us anunciem allò que hem vist i sentit, perquè també vosaltres tingueu comunió amb nosaltres» (1 Jn 1,3). Veritablement, no hi ha res més bonic que trobar Crist i comunicar-ho als altres. A més, la institució mateixa de l'Eucaristia anticipa el que és el cor de la missió de Jesús: Ell és l'enviat del Pare per a la

redempció del món (cf. Jn 3,16-17; Rm 8,32). En l'últim Sopar Jesús confia als seus deixebles el Sagrament que actualitza el sacrifici que Ell ha fet d'ell mateix en obediència al Pare per a la salvació de tots nosaltres. No podem apropar-nos a la Taula eucarística sense deixar-nos portar per aquest moviment de la missió que, partint del cor mateix de Déu, tendeix a arribar a tots els homes. Així doncs, l'impuls missioner és part constitutiva de la forma eucarística de la vida cristiana.

Eucaristia i testimoni

85. La missió primera i fonamental que rebem dels sants Misteris que celebrem és la de donar testimoni amb la nostra vida. La sorpresa pel do que Déu ens ha fet en Crist imprimeix en la nostra vida un dinamisme nou, comprometent-nos a ser testimonis del seu amor. Ens

convertim en testimonis quan, per les nostres accions, paraules i manera de ser, apareix l'Altre i es comunica. Es pot dir que el testimoni és el mitjà amb què la veritat de l'amor de Déu arriba a l'home en la història, convidant-lo a acollir lliurement aquesta novetat radical. En el testimoni, Déu, per dir-ho així, s'exposa al risc de la llibertat de l'home. Jesús mateix és el testimoni fidel i veraç (cf. Ap 1,5; 3,14); ha vingut per donar testimoni de la veritat (cf. Jn 18,37). Amb aquestes reflexions desitjo recordar un concepte molt apreciat pels primers cristians, però que també ens afecta a nosaltres, cristians d'avui: el testimoni fins a la donació de nosaltres mateixos, fins al martiri, ha estat considerat sempre en la història de l'Església com el cim del nou culte espiritual: «oferir-vos vosaltres mateixos» (Rm 12,1). Es pot recordar, per exemple, el relat del martiri de sant Policarp d'Esmirna, deixeble de

sant Joan: tot l'esdeveniment dramàtic és descrit com una litúrgia, més encara, com si el màrtir mateix es convertís en Eucaristia.²³⁵

Pensem també en la consciència eucarística que Ignasi d'Antioquia expressa davant del seu martiri: ell es considera «blat de Déu» i desitja arribar a ser en el martiri «pa pur de Crist».²³⁶ El cristià que ofereix la seva vida en el martiri entra en plena comunió amb la Pasqua de Jesucrist i així es converteix amb Ell en Eucaristia. Tampoc no falten avui a l'Església màrtirs en els que es manifesta de manera suprema l'amor de Déu. Tanmateix, encara que no es requereixi la prova del martiri, sabem que el culte agradable a Déu implica també interiorment aquesta disponibilitat,²³⁷ i es manifesta en el testimoni alegre i convençut davant del món d'una vida cristiana coherent allà on el Senyor ens crida a anunciar-lo.

Jesucrist, únic Salvador

86. Subratllar la relació intrínseca entre Eucaristia i missió ens ajuda a redescobrir també el contingut últim del nostre anunci. Com més viu sigui l'amor per l'Eucaristia al cor del poble cristià, tant més clara tindrà la tasca de la seva missió: *portar al Crist*. No és només una idea o una ètica inspirada en Ell, sinó el do de la seva mateixa Persona. Qui no comunica la veritat de l'Amor al germà encara no n'ha donat bastant. L'Eucaristia, com a sagrament de la nostra salvació, ens porta a considerar de manera ineludible la unitat de Crist i de la salvació realitzada per Ell amb el preu de la seva sang. Per tant, l'exigència d'educar constantment a tots en el treball missioner, el centre del qual és l'anunci de Jesús, únic Salvador, sorgeix del Misteri eucarístic, cregut i celebrat.²³⁸ Així s'evitarà que es redueixi a una interpretació

merament sociològica la decisiva obra de promoció humana que comporta sempre tot autèntic procés d'evangelització.

Llibertat de culte

87. En aquest context, desitjo parlar del que els Pares han afirmat durant l'assemblea sinodal sobre les greus dificultats que afecten a la missió d'aquelles comunitats cristianes que viuen en condicions de minoria o fins i tot privades de llibertat religiosa.²³⁹ Realment hem de donar gràcies al Senyor per tots els Bisbes, sacerdots, persones consagrades i laics, que s'esforcen per anunciar l'Evangelí, i viuen la seva fe amb el risc de perdre la vida. A moltes regions del món el simple fet d'anar a l'Església és un testimoni heroic que exposa les persones a la marginació i a la violència. En aquesta ocasió, desitjo confirmar també la solidaritat de tota l'Església amb els que

sofreixen per la falta de llibertat de culte. Allà on falta la llibertat religiosa, ho sabem, falta en definitiva la llibertat més significativa, ja que en la fe l'home expressa la seva íntima convicció sobre el sentit últim de la seva pròpia vida. Demanem, doncs, que augmentin els espais de llibertat religiosa en tots els Estats, perquè els cristians, així com també els membres d'altres religions, puguin viure personalment i comunitària les seves conviccions lliurement.

Eucaristia, misteri que s'ha d'oferir al món

Eucaristia: pa partit per a la vida del món

88. «El pa que jo donaré és la meva carn per a la vida del món » (Jn 6,51). Amb aquestes paraules el Senyor revela el sentit veritable de la donació de la pròpia vida per tots els homes i ens mostra també l'íntima

compassió que té per cada persona. En efecte, els Evangelis ens narren moltes vegades els sentiments de Jesús pels homes, de manera especial pels que sofreixen i els pecadors (cf. Mt 20,34; Mc 6,54; Lc 9,41).

Mitjançant un sentiment profundament humà, Ell expressa la intenció salvadora de Déu per tots els homes, a fi que arribin a la vida veritable. Cada celebració eucarística actualitza sacramentalment la donació de la pròpia vida que Jesús ha fet en la Creu per nosaltres i pel món sencer. Alhora, en l'Eucaristia Jesús ens fa testimonis de la compassió de Déu per cada germà i germana. Neix així, entorn del Misteri eucarístic, el servei de la caritat envers el proïsme, que «consisteix justament en què, en Déu i amb Déu, amo també a la persona que no m'agrada o ni tan sols no conec. Això només pot dur-se a terme a partir del trobament íntim amb Déu, un trobament que s'ha convertit

en comunió de voluntat, arribant a implicar el sentiment. Llavors aprenc a mirar a aquesta altra persona no ja només amb els meus ulls i sentiments, sinó des de la perspectiva de Jesucrist».240 De aquesta manera, en les persones que trobo reconec germans i germanes pels quals el Senyor ha donat la seva vida estimant-los «fins a l'extrem » (Jn 13,1). Per tant, les nostres comunitats, quan celebren l'Eucaristia, han de ser cada vegada més conscients que el sacrifici de Crist és per a tots i que, per això, l'Eucaristia impulsa a tot el qui cregui en Ell a fer-se «pa partit» per als altres i, per tant, a treballar per un món més just i fratern. Pensant en la multiplicació dels pans i els peixos, hem de reconèixer que Crist continua exhortant també avui els seus deixebles a comprometre's en primera persona: «Doneu-los menjar vosaltres mateixos» (Mt 14,16). En veritat, la vocació de cada un de

nosaltres consisteix a ser, junt amb Jesús, pa partit per a la vida del món.

Les implicacions socials del Misteri eucarístic

89. La unió amb Crist que es realitza en el Sagrament ens capacita també per a nous tipus de relacions socials: «La “mística” del Sagrament té un caràcter social». En efecte, «la unió amb Crist és al mateix temps unió amb tots els altres a qui Ell s'entrega. No puc tenir Crist només per a mi; únicament puc pertànyer-li en unió amb tots els que són seus o ho seran».241 Referent a això, cal explicitar la relació entre Misteri eucarístic i compromís social. L'Eucaristia és sagrament de comunió entre germans i germanes que accepten reconciliar-se en Crist, el qual ha fet de jueus i pagans un sol poble, que ha fet caure el mur d'enemistat que els separava (cf. Ef 2,14). Només aquesta constant tensió

cap a la reconciliació permet
combregar dignament amb el Cos i la
Sang de Crist (cf. Mt 5,23- 24). 242
Crist, pel memorial del seu sacrifici,
reforça la comunió entre els germans
i, de manera particular, dóna pressa
els que estan enfrontats perquè
accelerïn la seva reconciliació obrint-
se al diàleg i al compromís per la
justícia. No hi ha dubte que les
condicions per establir una pau
veritable són la restauració de la
justícia, la reconciliació i el perdó.
243 D'aquesta presa de consciència
neix la voluntat de transformar
també les estructures injustes per
restablir el respecte de la dignitat de
l'home, creat a imatge i semblança de
Déu. L'Eucaristia, a través de la
posada en pràctica d'aquest
compromís, transforma en vida el
que ella significa en la celebració.
Com he tingut ocasió d'afirmar,
l'Església no té com a tasca pròpia
emprendre una batalla política per
realitzar la societat més justa

possible; tanmateix, tampoc no pot ni ha de quedar-se al marge de la lluita per la justícia. L'Església «ha d'inserir-se en ella a través de l'argumentació racional i ha de despertar les forces espirituals, sense les quals la justícia, que sempre exigeix també renúncies, no pot afirmar-se ni prosperar».244

En la perspectiva de la responsabilitat social de tots els cristians, els Pares sinodals han recordat que el sacrifici de Crist és misteri d'alliberament que ens interpel·la i provoca contínuament. Dirigeixo per tant una crida a tots els fidels perquè siguin realment operadors de pau i de justícia: «En efecte, qui participa en l'Eucaristia ha d'entossudir-se a construir la pau al nostre món marcat per tantes violències i guerres, i de manera particular avui, pel terrorisme, la corrupció econòmica i l'explotació sexual».245 Tots aquests problemes,

que al seu torn engendren altres fenòmens degradants, són els que desperten viva preocupació. Sabem que aquestes situacions no es poden afrontar d'un manera superficial. Precisament, gràcies al Misteri que celebrem, s'han de denunciar les circumstàncies que van contra la dignitat de l'home, pel qual Crist ha vessat la seva sang, afirmant així el valor elevat de cada persona.

L' aliment de la veritat i la indigència de l'home

90. No podem romandre passius davant de certs processos de globalització que amb freqüència fan créixer desmesuradament a tot el món la diferència entre rics i pobres. Hem de denunciar a qui malgasta les riqueses de la terra, provocant desigualtats que clamen al cel (cf. St 5,4). Per exemple, és impossible romandre callats davant «les imatges colpidores dels grans camps de

pròfugs o de refugiats -a moltes parts del món- acollits en precàries condicions per deslliurar-se d'una sort pitjor, però necessitats de tot. Aquests éssers humans, no són els nostres germans i germans? Potser els seus fills no vénen al món amb les mateixes esperances legítimes de felicitat que els altres?».246 El Senyor Jesús, Pa de vida eterna, ens apressa i ens fa estar atents a les situacions de pobresa en la qual es troba encara gran part de la humanitat: són situacions la causa de les quals implica sovint un clara i inquietant responsabilitat per part dels homes. En efecte, «hom pot afirmar, sobre la base de dades estadístics disponibles, que menys de la meitat de les ingents sumes destinades globalment a armament seria més que suficient per treure de manera estable de la indigència a l'immens exèrcit dels pobres. Això interpel·la la consciència humana. El nostre comú compromís per la

veritat pot i ha de donar nova esperança a aquestes poblacions que viuen sota el llindar de la pobresa, molt més a causa de situacions que depenen de les relacions internacionals polítiques, comercials i culturals, que per circumstàncies incontrolades».247

L'aliment de la veritat ens impulsa a denunciar les situacions indignes de l'home, en les quals a causa de la injustícia i l'explotació mor per falta de menjar, i ens dóna nova força i ànim per treballar sense parar en la construcció de la civilització de l'amor. Els cristians han procurat des del principi compartir els seus béns (cf. Ac 4,32) i ajudar els pobres (cf. Rm 15,26). La col·lecta en les assemblees litúrgiques no solament ens ho recorda expressament, sinó que és també una necessitat molt actual. Les institucions eclesials de beneficència, en particular Càritas en els seus diversos àmbits,

desenvolupen el preciós servei d'ajudar les persones necessitades, sobretot els més pobres. Aquestes institucions, inspirant-se en l'Eucaristia, que és el sagrament de la caritat, es converteixen en la seva expressió concreta; per això mereixen tot encomi i estímul pel seu compromís solidari al món.

La doctrina social de l'Església

91. El misteri de l'Eucaristia ens capacita i impulsa a un treball audaç en les estructures d'aquest món per aportar aquell tipus de relacions noves, que té la seva font inesgotable en el do de Déu. L'oració que repetim en cada santa Missa: «Dóna'ns avui el nostre pa de cada dia», ens obliga a fer tot el possible, en col·laboració amb les institucions internacionals, estatals o privades, perquè cessi o almenys disminueixi en el món l'escàndol de la gana i de la desnutrició que sofreixen tants

milions de persones, especialment en els països en vies de desenvolupament. El cristià laic en particular, format a l'escola de l'Eucaristia, està cridat a assumir directament la pròpia responsabilitat política i social. Perquè pugui exercir adequadament les seves comeses cal preparar-lo mitjançant una educació concreta en la caritat i en la justícia. Per això, com ha demanat el Sínode, és necessari promoure la doctrina social de l'Església i donar-la a conèixer a les diòcesis i a les comunitats cristianes.²⁴⁸ En aquest preciós patrimoni, procedent de la tradició més antiga eclesial, trobem els elements que orienten amb profunda saviesa el comportament dels cristians davant de les qüestions socials candents. Aquesta doctrina, madurada durant tota la història de l'Església, es caracteritza pel realisme i l'equilibri, i ajuda així a evitar compromisos equívocs o utopies il·lusòries.

Santificació del món i salvaguarda de la creació

92. Per a desenvolupar una profunda espiritualitat eucarística que pugui incidir també de manera significativa en el camp social, el poble cristià ha de tenir consciència que, en donar gràcies per mitjà de l'Eucaristia, ho fa en nom de tota la creació, aspirant així a la santificació del món i treballant intensament amb aquesta finalitat.²⁴⁹

L'Eucaristia projecta una llum intensa sobre la història humana i sobre tot el cosmos. En aquesta perspectiva sacramental aprenem, dia a dia, que tot esdeveniment eclesial té caràcter de signe, mitjançant el qual Déu es comunica i ens interpel·la. D'aquesta manera, la forma eucarística de la vida pot afavorir veritablement un autèntic canvi de mentalitat en la manera de veure la història i el món. La litúrgia mateixa ens educa a tot això quan,

durant la presentació de les ofrenes, el sacerdot dirigeix a Déu una oració de benedicció i de petició sobre el pa i el vi, «fruit de la terra», «de la vinya» i del «treball dels homes».

Amb aquestes paraules, a més d'incloure en l'ofrena a Déu tota l'activitat i l'esforç humà, el ritu ens porta a considerar la terra com a creació de Déu, que produeix tot el necessari per al nostre aliment. La creació no és una realitat neutra, mera matèria que es pot utilitzar indiferentment seguint l'instint humà. Més aviat forma part del pla bondadós de Déu, per qui tots nosaltres estem cridats a ser fills i filles en l'Unigènit de Déu, Jesucrist (cf. Ef 1,4-12). La justa preocupació per les condicions ecològiques en les quals es troba la creació a moltes parts del món troba motius de tranquil·litat en la perspectiva de l'esperança cristiana, que ens compromet a actuar responsablement en defensa de la

creació.²⁵⁰ En efecte, en la relació entre l'Eucaristia i l'univers descobrim la unitat del pla de Déu i se'ns convida a descobrir la relació profunda entre la creació i la «nova creació» inaugurada amb la resurrecció de Crist, el nou Adam. En ella participem ja des d'ara en virtut del Baptisme (cf. Col 2,12 s.), i així se li obre a la nostra vida cristiana, alimentada per l'Eucaristia, la perspectiva del món nou, del cel nou i de la terra nova, on la nova Jerusalem baixa del cel, des de Déu, «abillada com una núvia que s'engalana per al seu espòs» (Ap 21,2).

Utilitat d'un Compendi eucarístic

93. Al final d'aquestes reflexions, en les quals he volgut fixar-me en les orientacions sorgides en el Sínode, desitjo acollir també una petició que van fer els Pares per ajudar el poble cristià a creure, celebrar i viure cada

vegada millor el Misteri eucarístic. Preparat pels Dicasteris competents es publicarà un *Compendi* que recollirà textos del Catecisme de l'Església Catòlica, oracions i explicacions de les Pregàries Eucarístiques del Missal, així com tot el que pugui ser útil per a la correcta comprensió, celebració i adoració del Sagrament de l'altar.²⁵¹ Espero que aquest instrument pugui contribuir a fer que el memorial de la Pasqua del Senyor esdevingui cada dia més font i cimal de la vida i de la missió de l'Església. Això impulsarà cadascun dels fidels a fer de la pròpia vida un veritable culte espiritual.

CONCLUSIÓ

94. Volguts germans i germanes, l'Eucaristia és l'origen de tota forma de santedat, i tots nosaltres estem cridats a la plenitud de la vida en l'Esperit Sant. Quants sants han fet autèntica la seva vida gràcies a la

pietat eucarística! Des de sant Ignasi d'Antioquia a sant Agustí, de sant Antoni Abat a sant Benet, de sant Francesc d'Assís a sant Tomàs d'Aquino, de santa Clara d'Assís a santa Caterina de Siena, de sant Pasqual Bailón a sant Pere-Julà Eymard, de sant Alfons-Maria de Liguori al beat Carles de Foucauld, de sant Joan Maria Vianney a santa Teresa de Lisieux, de sant Pius de Pietrelcina a la beata Teresa de Calcuta, del beat Piergiorgio Frassati al beat Ivan Mertz, només per citar algun dels nombrosos noms. La santedat ha trobat sempre al centre el sagrament de l'Eucaristia.

Per això, és necessari que l'Església cregui realment, celebri amb devoció i visqui intensament aquest sant Misteri. La donació que Jesús fa d'ell mateix en el Sagrament memorial de la seva passió, ens assegura que el cim de la nostra vida està en la participació en la vida trinitària, on

Ell se'ns ofereix de manera definitiva i eficaç. La celebració i adoració de l'Eucaristia ens permeten apropar-nos a l'amor de Déu i adherir-nos-hi personalment fins a unir-nos amb el Senyor estimat. L'oferiment de la nostra vida, la comunió amb tota la comunitat dels creients i la solidaritat amb cada home, són aspectes imprescindibles de la *logiké latreía*, del culte espiritual, sant i agradable a Déu (cf. Rm 12,1), en el que tota la nostra realitat humana concreta es transforma a glòria de Déu. Convido, doncs, tots els pastors a posar la màxima atenció en la promoció d'una espiritualitat cristiana autènticament eucarística. Que els preveres, els diaques i tots els que desenvolupen un ministeri eucarístic, rebin sempre d'aquests mateixos serveis, realitzats amb cura i preparació constant, força i estímul per al propi camí personal i comunitari de santificació. Exhorto a tots els laics, en particular a les

famílies, a trobar contínuament en el Sagrament de l'amor de Crist la força per transformar la pròpia vida en un signe autèntic de la presència del Senyor ressuscitat. Demano a tots els consagrats i consagrades que manifestin amb la seva pròpia vida eucarística l'esplendor i la bellesa de pertànyer totalment al Senyor.

95. A començaments del s. IV, el culte cristià encara estava prohibit per les autoritats imperials. Alguns cristians del Nord de l'Àfrica, que se sentien amb l'obligació de celebrar el dia del Senyor, van desafiar la prohibició.

Van ser martiritzats mentre declaraven que no els era possible viure sense l'Eucaristia, aliment del Senyor: *sine dominic non possumus*.

252 Que aquests màrtirs d'Abitínia, juntament amb molts sants i beats que han fet de l'Eucaristia el centre de la seva vida, intercedeixin per nosaltres i ens ensenyin la fidelitat al trobament amb el Crist ressuscitat.

Nosaltres tampoc no podem viure sense participar en el Sagrament de la nostra salvació i desitgem ser *iuxta dominicam viventes*, és a dir, portar a la vida el que celebrem el dia del Senyor. En efecte, aquest és el dia del nostre alliberament definitiu. Què té d'estrany que desitgem viure cada dia segons la novetat introduïda per Crist amb el misteri de l'Eucaristia?

96. Que Maria Santíssima, Verge immaculada, arca de l'aliança nova i eterna, ens acompanyi en aquest camí del trobament del Senyor que ve. En Ella trobem l'essència de l'Església realitzada de la manera més perfecta. L'Església veu en Maria, «Dona eucarística» - com l'ha anomenada el Servent de Déu Joan Pau II 253 -, la seva icona més reeixida, i la contempla com a model insubstituïble de vida eucarística. Per això, en presència del «*verum Corpus natum de Maria Virgine*» sobre l'altar, el sacerdot, en nom de

l'assemblea litúrgica, afirma amb les paraules del cànon: «Venerem la memòria, en primer lloc, de la gloriosa sempre Verge Maria, mare de Jesucrist, Déu i Senyor nostre».254 El seu sant nom s'invoca i venera també en els cànons de les tradicions cristianes orientals. Els fidels, per la seva part, «encomanen a Maria, Mare de l'Església, llur vida i llur treball. Esforçant-se per tenir els mateixos sentiments de Maria, ajuden tota la comunitat a viure com a ofrena viva, agradable al Pare».255 Ella és la *Tota pulchra*, Tota bonica, ja que en Ella brilla la resplendor de la glòria de Déu. La bellesa de la litúrgia celestial, que s'ha de reflectir també en les nostres assemblees, té un fidel mirall en Ella. D'Ella hem d'aprendre a convertir-nos en persones eucarístiques i eclesials per poder presentar-nos també nosaltres, segons l'expressió de sant Pau, «immaculats» davant del Senyor, tal

com Ell ens ha volgut des del principi (cf. Col 1,21; Ef 1,4). 256

97. Que l'Esperit Sant, per intercessió de la Santíssima Verge Maria, encengui en nosaltres el mateix ardor que van sentir els deixebles d'Emaús (cf. Lc 24,13-35), i renovi en la nostra vida la sorpresa eucarística per la resplendor i la bellesa que brillen en el ritu litúrgic, signe eficaç de la bellesa infinita pròpia del misteri sant de Déu. Aquells deixebles es van aixecar i van tornar de pressa a Jerusalem per compartir l'alegria amb els germans i germanes en la fe. En efecte, l'alegria veritable està en reconèixer que el Senyor resta entre nosaltres, company fidel del nostre camí. L'Eucaristia ens fa descobrir que Crist mort i ressuscitat es fa contemporani nostre en el misteri de l'Església, el seu Cos. Hem estat fets testimonis d'aquest misteri d'amor. Desitgem anar plens d'alegria i admiració a trobar la

santa Eucaristia, per experimentar i anunciar als altres la veritat de la paraula amb què Jesús es va acomiadar dels seus deixebles: «Jo sóc amb vosaltres dia rere dia fins a la fi del món » (Mt 28,20). Roma, al costat de Sant Pere, el 22 de febrer, festa de la Càtedra de l'Apòstol sant Pere, de l'any 2007, segon del meu Pontificat.

Notes

1 Cf. St. Tomàs d'Aquino, *Summa Theologiae*, III, q. 73, a. 3.

2 *In Iohannis Evangelium Tractatus*, 26,5:PL 35, 1609.

3 *A los participantes en la Asamblea Plenaria de la Congregación para la Doctrina de la Fe* (10 de febrer de 2006):AAS 98 (2006), 255.

4 *Discurso a los participantes en la III reunión del XI Consejo Ordinario del Sínodo de los Obispos* (1 de juny de 2006): *L'Osservatore Romano*, ed. en llengua espanyola (9 de juny de 2006), p. 18.

5 Cf. *Propositio 2*.

6 Faig referència a la necessitat d'una hermenèutica de la continuïtat amb referència també a una correcta lectura del desenvolupament litúrgic després del Concili Vaticà II: cf. *Discurs a la Cúria Romana* (22 de desembre de 2005): AAS 98 (2006), 44-45.

7 Cf. AAS 97(2005), 337-352.

8 Cf. *Año de la Eucaristía. Sugerencias y propuestas* (14 d'octubre de 2004): *L'Osservatore Romano* (15 d'octubre de 2004), Suplement.

9 Cf. AAS 95(2003), 433-475. També la Instrucció de la Congregació per al

Culte Diví i la Disciplina dels
Sagraments,*Redemptionis
Sacramentum* (25 de març de 2004):
AAS 96 (2004), 549-601, a la qual Joan
Pau II tenia una gran estima.

10 Per recordar només els principals:
Conc. Ecum. de Trento, *Doctrina et
canones de ss. Missae sacrificio*, DS
1738-1759; Lleó XIII, Carta enc. *Mirae
Caritatis* (28 de maig de 1902): ASS
(1903), 115- 136, 115-136; Pius XII,
Carta enc. *Mediator Dei* (20 de
novembre de 1947): AAS 39 (1947),
521-595; Pau VI, Carta enc. *Mysterium
Fidei* (3 de setembre de 1965): AAS 57
(1965), 753-774; Joan Pau II, Carta
enc. *Ecclesia de Eucharistia* (17 abril
2003): AAS 95(2003), 433-475;
Congregació per al Culte Diví i la
Disciplina dels Sagraments, Instr.
Eucharisticum mysterium (25 mayo
1967): AAS 59 (1967), 539-573;
Instr. *Liturgiam authenticam* (28 de
març de 2001): AAS 93 (2001),
685-726.

11Cf. *Propositio* 1.

12 N. 14:AAS 98 (2006), 229.

13 *Catecisme de l'Església Catòlica*, 1327.

14 *Propositio* 16.

15 *Homilía en la Misa de toma de posesión de la Cátedra de Roma* (7 de maig de 2005):AAS 97 (2005), 752.

16 Cf. *Propositio* 4.

17 *De Trinitate*, VIII, 8, 12:CCL 50, 287.

18 Carta enc. *Deus caritas est* (25 de desembre de 2005), 12:AAS 98 (2006), 228.

19 Cf. *Propositio* 3.

20 Breviari Romà,*Himne en l'Ofici de lectura de la solemnitat del Santíssim Cos i Sang de Crist*.

21 Carta enc. *Deus caritas est* (25 de desembre de 2005), 13:AAS 98 (2006), 228.

22 *Homilía en la explanada de Marienfeld* (21 d'agost de 2005): AAS 97 (2005), 891-892.

23 Cf. *Propositio* 3.

24 Cf. Missal Romà, *Pregària Eucarística IV*.

25 *Catechesis XXIII*, 7: PG 33, 1114s.

26 Cf. *Sobre el sacerdocí*, VI, 4: PG 48, 681.

27 *Ibíd.*, III, 4: PG 48, 642.

28 *Propositio* 22.

29 Cf. *Propositio* 42: «Este encuentro eucarístico se realiza en el Espíritu Santo que nos transforma y santifica. Él despierta en el discípulo la decidida voluntad de anunciar con audacia a los demás lo que se ha escuchado y

vivido, para acompañarlos al mismo encuentro con Cristo. De este modo, el discípulo, enviado por la Iglesia, se abre a una misión sin fronteras».

Conservem la cita textual en castellà de l'edició oficial, per no disposar de la catalana. Així ho hem fet en totes les *Propositio* citades a les notes.

30 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre l'Església, 3; veure, per exemple, St. Joan Crisòstom, *Catechesis* 3,13-19: SC 50,174-177.

31 Joan Pau II, Carta enc. *Ecclesia de Eucharistia* (17 d'abril de 2003), 1: AAS 95(2003) 433.

32 *Ibíd.*, 21: AAS 95 (2003), 447.

33 Cf. Joan Pau II, Carta enc. *Redemptor hominis* (4 de març de 1979), 20: AAS 71 (1979), 309-316; Carta ap. *Dominicae Cenaе* (24 de febrer de 1980), 4: AAS 72 (1980), 119-121.

34 Cf. *Propositio* 5.

35 Cf. St. Tomàs d'Aquino, *Summa Theologiae*, III, q. 80, a. 4.

36 N. 38:AAS 95 (2003), 458.

37 Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre l'Església, 23.

38 Congregació per a la Doctrina de la Fe, Carta *Communiois notio*, sobre alguns aspectes de l'Església com a comunió (28 de maig de 1992), 11: AAS 85 (1993), 844-845.

39 *Propositio* 5: «El término “católico” expresa la universalidad que proviene de la unidad que la Eucaristia, que se celebra en cada Iglesia, favorece y edifica. En la Eucaristia, las Iglesias particulares tienen el papel de hacer visible en la Iglesia universal su propia unidad y su diversidad. Esta relación de amor fraterno deja entrever la comunión trinitaria. Los concilios y los sínodos expresan en la

historia este aspecto fraterno de la Iglesia».

40 Cf.*ibíd.*

41 Decr.*Presbyterorum Ordinis*, sobre el ministeri i vida dels preveres, 5.

42 Cf.*Propositio* 14.

43 Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre l'Església, 1.

44 *De Orat. Dom.*, 23: PL 4, 553.

45 Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre l'Església, 48; cf. també *ibíd.*, 9.

46 Cf.*Propositio* 13.

47 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre l'Església, 7.

48 Cf. *ibíd.*, 11; Conc. Ecum. Vat. II, Decr. *Ad gentes*, sobre l'activitat missionera de l'Església, 9.13.

49 Cf. Joan Pau II, Carta ap.*Dominicae Cenaе* (24 de febrer de 1980), 7:AAS 72 (1980), 124-127; Conc. Ecum. Vat. II, Decr.*Presbyterorum Ordinis*, sobre el ministeri i vida dels preveres, 5.

50 Cf.*Codi dels Cànon de les Esglésies Orientals*, can. 710.

51 Cf.*Ritu de la iniciació cristiana dels adults*, Introd. gen., nn. 34-36.

52 Cf. *Ritu del Baptisme dels nens*, Introd. nn. 18-19.

53 Cf.*Propositio* 15.

54 Cf.*Propositio* 7. Joan Pau II, Carta enc.*Ecclesia de Eucharistia* (17 d'abril de 2003), 36: AAS 95 (2003), 457-458.

55 Cf. Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Reconciliatio et paenitentia* (2 de desembre de 1984), 18: AAS 77 (1985), 224-228.

56 Cf.*Catecisme de l'Església Catòlica*, 1385.

57 Sobre això, hom pot pensar en el *Confiteor* o en les paraules del sacerdot i de l'assemblea abans d'acostar-se a l'altar: «*Senyor, no sóc digne que entris a casa meva; digueu-ho només de paraula, i serà salva la meva ànima*». La litúrgia preveu justament algunes oracions molt belles per al sacerdot, transmeses per la tradició i que li recorden la necessitat de ser perdonat, com per exemple, les que es pronuncien en veu baixa abans de convidar els fidels a la comunió sacramental: «*Deslliura'm, per la recepció del teu Cos i la teva Sang, de totes les meves culpes i de tot mal. Concedeix-me complir sempre els teus manaments i no permetis que mai no em separi de tu* ».

58 Cf. St. Joan Damascè, *Sobre la recta fe*, IV, 9: PG 94, 1124C; St. Gregori Naciancè, *Discurso* 39, 17: PG 36, 356A; Conc. Ecum. de Trento,

Doctrina de sacramento paenitentiae,
cap. 2:DS 1672.

59 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Cost.
dogm.*Lumen gentium*, sobre
l'Església, 11; Joan Pau II, Exhort. ap.
postsinodal *Reconciliatio et
paenitentia* (2 de desembre de 1984),
30:AAS 77 (1985), 256-257.

60 Cf. *Propositio* 7.

61 Cf. Joan Pau II, Motu
proprio *Misericordia Dei* (7 d'abril de
2002):AAS 94 (2002), 452-459.

62 Juntament amb els Pares sinodals,
recordo que les celebracions
penitencials no sacramentals,
esmentades en el ritual del
sagrament de la Reconciliació, poden
ser útils per a augmentar l'esperit de
conversió i de comunió en les
comunitats cristianes, preparant així
els cors a la celebració del
sagrament: cf. *Propositio* 7.

63 Cf. *Codi de Dret Canònic*, can. 508.

64 Pau VI, Const. ap. *Indulgentiarum doctrina* (1 de gener de 1967), *Normae*, n. 1: AAS 59 (1967), 21.

65 *Ibíd.*, 9: AAS 59 (1967), 18-19.

66 Cf. *Catecisme de l'Església Catòlica*, 1499-1531.

67 *Ibíd.*, 1524.

68 Cf. *Propositio* 44.

69 Cf. Sínode dels Bisbes, II Assemblea General, Document sobre el sacerdocí ministerial *Ultimis temporibus* (30 de novembre de 1971): AAS 63 (1971), 898-942.

70 Cf. Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Pastores dabo vobis* (25 de març de 1992), 42-69: AAS 84 (1992), 729-778.

71 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre

l'Església, 10; Congregació per a la Doctrina de la Fe, Carta sobre algunes qüestions referents al ministre de la Eucaristia *Sacerdotium ministeriale* (6 agosto 1983):AAS 75 (1983), 1001-1009.

72 *Catecisme de l'Església Catòlica*, 1548.

73 *Ibíd.*, 1552.

74 Cf. *In Iohannis Evangelium Tractatus* 123, 5:PL 35, 1967.

75 Cf.*Propositio* 11.

76 Cf. *Decr.Presbyterorum Ordinis*, sobre el ministeri i vida dels preveres, 16.

77 Cf. Joan XXIII, Carta enc.*Sacerdotii nostri primordia* (1 d'agost de 1959): AAS 51 (1959), 545-579; Pau VI, Carta enc.*Sacerdotalis coelibatus* (24 de juny de 1967):AAS 59 (1967), 657-697; Joan Pau II, Exhort. ap.

postsinodal *Pastores dabo vobis* (25 de març de 1992), 29: AAS 84 (1992), 703-705; Benet XVI, *Discurs a la Cúria Romana* (22 de desembre de 2006): *L'Osservatore Romano*, ed. en lengua española (29 de desembre de 2006), p. 7.

78 Cf. *Propositio* 11.

79 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Decr. *Optatam totius*, sobre la formació sacerdotal, 6; *Codi de Dret Canònic*, can. 241, § 1 y can. 1029; *Codi dels Cànon de les Esglésies Orientals*, can. 342, § 1 y can. 758; Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Pastores dabo vobis* (25 de març de 1992) 11.34.50: AAS 84 (1992), 673-675; 712-714; 746-748; Congregació per al Clergat, Directori per al ministerio i la vida dels preveres *Dives Ecclesiae* (31 de març de 1994), 58: *LEV*, 1994, pp. 56-58; Congregació per a l'Educació Catòlica, Instrucció sobre els criteris de discerniment

vocacional sobre les persones amb tendències homosexuals de cara a la seva admissió al Seminario y a les Ordes sagrades (4 de novembre de 2005): AAS 97 (2005), 1007-1013.

80 Cf. *Propositio* 12; Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Pastores dabo vobis* (25 de març de 1992) 41: AAS 84 (1992), 726-729.

81 Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre l'Església, 29.

82 Cf. *Propositio* 38.

83 Cf. Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Familiaris consortio* (22 de novembre de 1981), 57: AAS 74 (1982), 149-150.

84 Carta ap. *Mulieris dignitatem* (15 d'agost de 1988), 26: AAS 80 (1988), 1715-1716.

85 *Catecisme de l'Església Catòlica*, 1617.

86 Cf. *Propositio* 8.

87 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre l'Església, 11.

88 Cf. *Propositio* 8.

89 Cf. Joan Pau II, Carta ap.*Mulieris dignitatem* (15 agost 1988): AAS 80 (1988), 1653-1729; Congregació per a la Doctrina de la Fe, Carta als Bisbes de l'Església Catòlica sobre la col·laboració de l'home i de la dona en l'Església i en el món (31 de maig de 2004): AAS 96 (2004), 671-687.

90 Cf. *Propositio* 9.

91 Cf. *Catecisme de l'Església Catòlica*, 1640.

92 Cf. Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Familiaris consortio* (22 de novembre de 1981), 84:AAS 74 (1982), 184-186; Congregació per a la Doctrina de la Fe, Carta als Bisbes de

l'Església Catòlica sobre la recepció de la comunió eucarística per part dels fidels divorciats i tornats a casar *Annus Internationalis Familiae* (14 de setembre de 1994): AAS 86 (1994), 974-979.

93 Cf. Consell Pontifici per als Textos Legislatius, Instrucció sobre les normes que s'han d'observar als tribunals eclesiàstics en les causes matrimonials *Dignitas connubii* (25 de gener de 2005), Ciutat del Vaticà, 2005.

94 Cf.*Propositio* 40.

95 *Discurso al Tribunal de la Rota Romana con ocasión de la inauguración del año judicial* (28 de gener de 2006): AAS 98 (2006), 138.

96 Cf.*Propositio* 40.

97 Cf.*ibíd.*

98 Cf.*ibíd.*

99 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre l'Església, 48.

100 Cf. *Propositio* 3.

101 Sobre aquest propòsit, voldria recordar les paraules plenes d'esperança y consol de la *Pregària eucarística II*: «Recordeu-vos també dels nostres germans que moriren en l'esperança de la resurrecció, i de tots els difunts que descansen en el si de la vostra misericòrdia. Admeteu-los a contemplar la llum de la vostra mirada».

102 Cf. *Homilia* (8 de desembre de 2005): AAS 98 (2006), 15-16.

103 Const. dogm. *Lumen gentium*, sobre l'Església, 58.

104 *Propositio* 4.

105 *Relatio post disceptationem*, 4:
L'Osservatore Romano (14 d'octubre
de 2005), p. 5.

106 Cf. *Serm.* 1, 7; 11, 10; 22, 7; 29, 76:
*Sermones dominicales ad fidem
codicum nunc denuo editi*,
Grottaferrata, 1977, pp.135, 209 s.,
292 s., 337; Benet XVI, *Mensaje a los
Movimientos Eclesiales y a las Nuevas
Comunidades* (22 mayo 2006):AAS 98
(2006), 463.

107 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const.
past. *Gaudium et spes*, sobre l'Església
en el món actual, 22.

108 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const.
dogm. *Dei Verbum*, sobre la divina
revelació, 2.4.

109 *Propositio* 33.

110 *Sermo* 227, 1:PL 38, 1099.

111 St. Agustí, *In Iohannis Evangelium
Tractatus*, 21, 8:PL 35, 1568.

112 *Ibíd.*, 28,1:PL 35, 1622.

113 Cf. *Propositio* 30. La santa Missa que l'Església celebra durant la setmana, i a la que es convida als fidels a participar, també té el seu paradigma en el dia del Senyor, el dia de la resurrecció del Crist; *Propositio* 43.

114 Cf. *Propositio* 2.

115 Cf. *Propositio* 25.

116 Cf. *Propositio* 19. La *Propositio* 25 especifica: «Una auténtica acción litúrgica expresa la sacralidad del Misterio eucarístico. Ésta debería reflejarse en las palabras y las acciones del sacerdote celebrante mientras intercede ante Dios, tanto con los fieles como por ellos».

117 *Ordenació General del Missal Romà*, 22; cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada liturgia, 41;

Congregació per al Culte Diví i la
Disciplina dels Sagraments,
Instr.Redemptionis Sacramentum (25
de març de 2004), 19-25:AAS 96
(2004), 555-557.

118 Cf. Conc. Ecum. Vat. II,
Decr.Christus Dominus, sobre la
funció pastoral dels bisbes, 14; Const.
Sacrosanctum Concilium, sobre la
sagrada litúrgia, 41.

119 *Ordenació General del Missal*
Romà, 22.

120 Cf.*ibíd.*

121 Cf.*Propositio* 25.

122 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const.
Sacrosanctum Concilium, sobre la
sagrada litúrgia, 112-130.

123 Cf.*Propositio* 27.

124 Cf.*ibíd.*

125 Pel que fa referència a aquests aspectes, cal atènyer-se fidelment a allò establert en l'*Ordenació General del Missal Romà*, 319-351.

126 Cf. *Ordenació General del Missal Romà*, 39-41; Conc. Ecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada litúrgia, 112-118.

127 *Sermo* 34, 1:PL 38, 210.

128 Cf. *Propositio* 25: «Como todas las expresiones artísticas, también el canto debe armonizarse íntimamente con la liturgia y contribuir eficazmente a su finalidad, es decir, ha de expresar la fe, la oración, la admiración y el amor a Jesús presente en la Eucaristía».

129 Cf. *Propositio* 29.

130 Cf. *Propositio* 36.

131 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la

sagrada liturgia, 116; *Ordenació General del Missal Romà*, 41.

132 *Ordenació General del Missal Romà*, 28; cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada liturgia, 56; Sagrada Congregación de Ritos, Instr. *Eucharisticum Mysterium* (25 de maig de 1967), 3: AAS 57 (1967), 540-543.

133 Cf. *Propositio* 18.

134 *Ibíd.*

135 *Ordenació General del Missal Romà*, 29.

136 Cf. Joan Pau II, Carta. enc. *Fides et ratio* (14 de setembre de 1998), 13: AAS 91 (1999), 15-16.

137 S. Jerónimo, *Comm. in Is.*, *Prol.*: PL 24, 17; cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Dei Verbum*, sobre la divina revelació, 25.

138 Cf. *Propositio* 31.

139 Cf. *Ordenació General del Missal Romà*, 29; Conc. Ecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada litúrgia, 7.33.52.

140 *Propositio* 19.

141 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada litúrgia, 52.

142 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Dei Verbum*, sobre la divina revelació, 21.

143 Amb aquesta finalitat, el Sínode ha exhortat a elaborar elements pastorals basats en el leccionari trienal, que ajudin a unir intrínsecament la proclamació de les lectures previstes amb la doctrina de la fe: cf. *Propositio* 19.

144 Cf. *Propositio* 20.

145 *Ordenació General del Missal Romà*, 78.

146 Cf.*ibíd.* 78-79.

147 Cf.*Propositio* 22.

148 *Ordenació General del Missal Romà*, 79d.

149 *Ibíd.* 79c.

150 Tenint en compte costums antigues i venerables, així com els desitjos manifestats pels Pares sinodals, he demanat als Dicasteris competents que estudiïn la possibilitat de col·locar el ritu de la pau en un altre moment, per exemple, abans de la presentació de les ofrenes. Pel que fa a la resta, aquesta opció recordaria de manera significativa l'amonestació del Senyor sobre la necessitat de la reconciliació abans de presentar qualsevol ofrena a Déu (cf. *Mt* 5,23 s.): cf.*Propositio* 23.

151 Cf. Congregació per al Culte Diví i la Disciplina dels Sagraments, Instr. *Redemptionis Sacramentum* (25 marzo 2004), 80-96:AAS 96 (2004), 574-577.

152 Cf. *Propositio* 34.

153 Cf. *Propositio* 35.

154 Cf. *Propositio* 24.

155 Cf. Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada litúrgia, 14-20; 30 s.; 48 s.; Congregació per al Culte Diví i la Disciplina dels Sagraments, Instr. *Redemptionis Sacramentum* (25 de març de 2004), 36-42: AAS 96 (2004), 561-564.

156 N. 48.

157 *Ibíd.*

158 Cf. Congregació per al Clergat i altres Dicasteris de la Cúria Romana, Instr. Algunes qüestions sobre la col·laboració dels fidels laics en el

sagrat ministeri dels sacerdots,
Ecclesiae de mysterio (15 d'agost de
1997):AAS 89 (1997), 852-877.

159 Cf.*Propositio* 33.

160 *Ordenació General del Missal*
Romà, 92.

161 Cf.*ibíd.*, 94.

162 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Decr.
Apostolicam actuositatem, sobre
l'apostolat dels laics, 24;*Ordenació*
General del Missal Romà, nn. 95-111;
Congregació per al Culte Diví i la
Disciplina dels Sagraments,
Instr.Redemptionis Sacramentum (25
de març de 2004), 43-47:AAS 96
(2004), 564-566;*Propositio* 33: «Se han
de introducir estos ministerios de
acuerdo con un mandato específico y
las exigencias reales de la comunidad
que celebra. Las personas encargadas
de estos servicios litúrgicos laicales
han de ser elegidas con mucha
atención, bien preparadas y

acompañadas con una formación permanente. Su nombramiento ha de ser temporal. Dichas personas deben ser conocidas por la comunidad y recibir de ella el debido reconocimiento».

163 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada liturgia, 37-42.

164 Cf. nn. 386-399.

165 AAS 87 (1995), 288-314.

166 Cf. Exhort. ap. postsinodal *Ecclesia in Africa* (14 de setembre de 1995), 55-71; Exhort. ap. postsinodal *Ecclesia in America* (22 de gener de 1999), 16.40.64.70-72: AAS 91 (1999), 752-753; 775-776; 799; 805-809; Exhort. ap. postsinodal *Ecclesia in Asia* (6 de novembre de 1999), 21s.: AAS 92 (2000), 482-487; Exhort. ap. postsinodal *Ecclesia in Oceania* (22 de novembre de 2001), 16: AAS 94 (2002), 382- 384; Exhort.

ap. postsinodal *Ecclesia in Europa* (28 de juny de 2003), 58- 60: AAS 95 (2003), 685-686.

167 Cf. *Propositio* 26.

168 Cf. *Propositio* 35; Conc. Ecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada litúrgia, 11.

169 Cf. *Catecisme de l'Església Catòlica*, 1388; Conc. Ecum. Vat. II, Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada litúrgia, 55.

170 Cf. Carta enc. *Ecclesia de Eucharistia* (17 d'abril de 2003), 34: AAS 95 (2003), 456.

171 Així, per exemple, St. Tomàs d'Aquino, *Summa Theologiae*, III, q. 80, a. 1,2; Sta. Teresa de Jesús, *Camino de perfección*, cap. 35. La doctrina ha estat confirmada amb autoritat pel Concili de Trento, sess. XIII, c. VIII.

172 Cf. Joan Pau II, Carta enc. *Ut unum sint* (25 de maig de 1995), 8:AAS 87 (1995), 925-926.

173 Cf. *Propositio* 41; Conc. Ecum. Vat. II, Decr. *Unitatis redintegratio*, sobre l'ecumenisme, 8,15; Joan Pau II, Carta enc. *Ut unum sint* (25 mayo 1995), 46: AAS 87 (1995), 948; Carta enc. *Ecclesia de Eucharistia* (17 abril 2003), 45-46:AAS 95 (2003), 463- 464; *Codi de Dret Canònic*, can. 844 §§ 3-4; *Codi dels Cànon de les Esglésies Orientals*, can. 671 §§ 3-4; Consell Pontifici per a la Unitat dels Cristians, *Directoire pour l'application des principes et des normes sur l'œcuménisme* (25 de març de 1993), 125, 129-131: AAS 85 (1993), 1087, 1088-1089.

174 Cf. nn. 1398-1401.

175 Cf. n. 293.

176 Cf. Consell Pontifici de les Comunicacions Socials, Instr. past. sobre les Comunicacions Socials en el

20e aniversari de la «Communio et progressio», *Aetatis novae* (22 de febrer de 1992): AAS 84 (1992), 447-468.

177 Cf. *Propositio* 29.

178 Cf. *Propositio* 44.

179 Cf. *Propositio* 48.

180 Aquest coneixement també es pot adquirir en els anys de formació dels candidats al sacerdoci en el seminari mitjançant iniciatives apropiades: cf. *Propositio* 45.

181 Cf. *Propositio* 37.

182 Cf. Const. *Sacrosanctum Concilium*, sobre la sagrada litúrgia, 36 y 54.

183 *Propositio* 36.

184 Cf. *ibíd.*

185 Cf. *Propositio* 32.

186 Cf.*Propositio* 14.

187 *Propositio* 19.

188 Cf.*Propositio* 14.

189 Cf.*Homilía en las primeras Vísperas de Pentecostés* (3 de juny de 2006):AAS 98 (2006), 509.

190 Cf.*Propositio* 34.

191 *Enarrationes in Psalmos* 98,9 CCL XXXIX 1385; cf. *Discurso a la Curia Romana* (22 de desembre de 2005):AAS 98 (2006), 44-45.

192 Cf. *Propositio* 6.

193 *Discurso a la Curia Romana* (22 de desembre de 2005):AAS 98 (2006), 45.

194 Cf.*Propositio* 6; Congregació per al Culte Diví i la Disciplina dels Sagraments, *Directorio sobre la piedad popular y liturgia* (17 de desembre de 2001), nn. 164-165,

Ciutat del Vaticà 2002; Sagrada
Congregació de Ritus,
Instr.Eucharisticum Mysterium (25 de
maig de 1967): AAS 57 (1967),
539-573.

195 Cf. *Relatio post disceptationem*,
11: *L'Osservatore Romano* (14
d'octubre de 2005), p. 5.

196 Cf. *Propositio* 28.

197 Cf. n. 314.

198 VII, 10, 16: *PL* 32, 742.

199 *Homilía en la Explanada de
Marienfeld*, (21 d'agosto de 2005): AAS
97 (2005), 892; cf. *Homilía en la Vigilia
de Pentecostés* (3 de juny de
2006): AAS 98 (2006), 505.

200 Cf. *Relatio post disceptationem*,
6,47: *L'Osservatore Romano* (14
d'octubre de 2005), pp. 5. 6; *Propositio*
43.

201 *De civitate Dei*, X, 6: *PL* 41, 284.

202 Cf. *Catecisme de l'Església Catòlica*, 1368.

203 Cf. St. Ireneu, *Contra las herejías* IV, 20, 7: PG 7, 1037.

204 *A los Magnesianos*, 9,1-2:PG 5, 670.

205 Cf. *I Apología* 67, 1-6; 66:PG 6, 430 s. 427. 430.

206 Cf. *Propositio* 30.

207 Cf. AAS 90 (1998), 713-766.

208 *Propositio* 30.

209 *Homilía* (19 de març de 2006):AAS 98 (2006), 324.

210 Assenyala a aquest respecte el *Compendio de la doctrina social de la Iglesia*, 258: «El descanso abre el hombre, sujeto a la necesidad del trabajo, la perspectiva de una libertad más plena, la del Sábado eterno (cf. Hb 4,9-10). El descanso permite a los hombres recordar y revivir las obras

de Dios, desde la Creación hasta la Redención, reconocerse a sí mismos como obra suya (cf. Ef 2,10), y dar gracias por su vida y su subsistencia a Él, que de ellas es el Autor».

211 Cf. *Propositio* 10.

212 Cf. *ibíd.*.

213 Cf. *Discurso a los obispos de la conferencia episcopal de Canadá – Quebec en visita ad limina Apostolorum* (11 de maig de 2006): *L'Osservatore Romano* (12 de maig de 2006), p. 5.

214 N. 10: AAS 71(1979), 414-415.

215 *Audiencia general del 29 marzo 2006: L'Osservatore Romano, ed. en lengua española* (31 de març de 2006), p. 16.

216 *Propositio* 39.

217 Cf. *Relatio post disceptationem*, 30: *L'Osservatore Romano* (14 d'octubre de 2005), p. 6.

218 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium* sobre l'Església, 39-42.

219 Cf. Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Christifideles laici* (30 de desembre de 1988), 14.16:AAS 81 (1989), 409-413; 416-418.

220 Cf. *Propositio* 39.

221 Cf. *ibíd.*

222 *Pontifical Romà. Ordenació del Bisbe, del prevere i del diaca*, Ritu de l'ordenació del prevere, n. 150.

223 Cf. Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Pastores dabo vobis* (25 de març de 1992), 19-33; 70-81:AAS 84 (1992), 686-712; 778-800.

224 *Propositio* 38.

225 *Propositio* 39. Cf. Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Vita consecrata* (25 de març de 1996), 95: AAS 88 (1996), 470-471.

226 *Codi de Dret Canònic*, can. 663, § 1.

227 Cf. Joan Pau II, Exhort. ap. postsinodal *Vita consecrata* (25 de març de 1996), 34: AAS 88 (1996), 407-408.

228 Carta enc. *Veritatis splendor* (6 d'agost de 1993), 107: AAS 85 (1993), 1216-1217.

229 Carta enc. *Deus caritas est* (25 de desembre de 2005), 14: AAS 98 (2006), 229.

230 Cf. Joan Pau II, Carta enc. *Evangelium vitae* (25 de març de 1995): AAS 87 (1995), 401-522; Benet XVI, *Discurso a un congreso organizado por la Academia*

Pontificia para la vida (27 de febrer de 2006):AAS 98 (2006), 264-265.

231 Cf. Congregació per a la Doctrina de la Fe, *Nota doctrinal acerca de algunas cuestiones con respecto al comportamiento de los católicos en la vida política* (24 de novembre de 2002):AAS 95 (2004), 359-370.

232 Cf.*Propositio* 46.

233 AAS (2005), 711.

234 *Propositio* 42.

235 Cf.*Martirio de Policarpo*, XV, 1: PG 5, 1039. 1042.

236 *A los Romanos*, IV,1:PG 5, 690.

237 Cf. Conc. Ecum. Vat. II, Const. dogm. *Lumen gentium* sobre l'Església, 42.

238 Cf.*Propositio* 42; Congregació per a la Doctrina de la Fe, Decl. sobre la unitat i la universalitat salvífica de

Jesucrist i de l'Església *Dominus Iesus* (6 d'agost de 2000), 13-15:AAS 92 (2000), 754-755.

239 Cf. *Propositio* 42.

240 Carta enc. *Deus caritas est* (25 de desembre de 2005), 18:AAS 98 (2006), 232.

241 *Ibíd.*, n. 14.

242 Durant l'assemblea sinodal hem escoltat commosos testimonis molt significatius sobre l'eficàcia del sagrament en l'obra de pacificació. Sobre això s'afirma en la *Propositio* 49: «*Gracias a las celebraciones eucarísticas, pueblos en conflicto se han podido reunir alrededor de la Palabra de Dios, escuchar su anuncio profético de reconciliación a través del perdón gratuito, recibir la gracia de la conversión que permite la comunión en el mismo pan y en el mismo cáliz*».

243 Cf.*Propositio* 48.

244 Carta enc. *Deus caritas est* (25 de desembre de 2005), 28:AAS 98 (2006), 239.

245 *Propositio* 48.

246 *Discurso al Cuerpo Diplomático acreditado ante la Santa Sede* (9 de gener de 2006), 28:AAS 98 (2006), 127.

247 *Ibíd.*

248 Cf.*Propositio* 48. Sobre això és molt útil el *Compendi de la doctrina social de l'Església*.

249 Cf.*Propositio* 43.

250 Cf.*Propositio* 47.

251 Cf.*Propositio* 17.

252 *Acta SS. Saturnini, Dativi et aliorum plurimorum martyrum in Africa*, 7. 9. 10:PL 8, 707.709-710.

253 Cf. Carta enc.*Ecclesia de Eucharistia* (17 d'abril de 2003), 53:AAS 95 (2003), 469.

254 *Pregària Eucarística I* (Canon Romà).

255 *Propositio* 50.

256 Cf. *Homilía* (8 de desembre de 2005):AAS 98 (2006), 15

pdf | document generat
automàticament des de [https://
dev.opusdei.org/ca-ad/article/
sacramentum-caritatis/](https://dev.opusdei.org/ca-ad/article/sacramentum-caritatis/) (07/08/2025)